

Bertako pentsio-sistema nola eratu: hausnarketak

Mikel Gómez Uranga

Garikoitz Otazua

Mª Luz de la Cal

Edizioa: Manu Robles-Arangiz Institutua Fundazioa
Itzulpena: X. Aranburu «Artzai»
Inprimaketa Bilbo Graf (Bilbao)
ISBN: 84-689-3056-3
Dep. Legal: BI-1756-05
Bilbo, 2005eko uztaila

Aurkibidea

Aurkezpena

Mikel Noval - ELAko Azterketa Bulegoa	4
1. Hitzaurrea.....	6
2. Gizarte Segurantzako sistemaren eginkizuna Ongizatearen Estatuan	12
3. Etengabeko doiketak pentsio-sistemetan	15
4. Toledoko Ituna: eredu batetik besterako trantsizioa.....	21
5. Eredu-aldaketei buruzko azalpenak	25
- Borondate politikoa eta azalpen ideologikoa	25
- Azalpen teknikoak.....	28
- Aurreikuspen osagarria: orientazioa eta doiketak.....	32
6. Hainbat hausnarketa bertako Pentsio Sistema sortzeko aukeraz.....	39
- Finantziazio-iturriak bereizteak lekartzakeen aukerak.....	
- Hainbat aztergai trantsiziorako: hitzarmena	43
7. Bibliografia	51

Aurkezpena

Mikel Noval - ELAko Azterketa Bulegoa

Pentsioen sistema Ongizate Estatuaren oinarrietako bat da. Orain, gizarte-elkarrizketa delakoaren izenean, beste erreforma bat iragarri digute, eta noski, aurrekoetan bezala, beste mozketak bat ekarriko die pentsio berriei. Horrek esan nahi du milaka eta milaka herritarrek diru-sarrera murriztakoak izango dituztela, eta beraz, beren bizimoduek okerrera joko dutela.

Gure pentsioen gaineko erabakiak Espainiako esparrutik hartzen dira. Horiexek dira oraingo araubide juridikoaren mugak, eta baita ere, hain zuzen, Eusko Legebiltzarrean 2004ko abenduan onartu zen Ibarretxe Planarenak. ELAk aspaldidanik eskatu izan du lan-eta gizarte-eskubideen gaineko erabakiak euskal erakundeen esku uzteko. Gure sindikaturako, gai horrek berebiziko garrantzia du.

Behin eta berriro plazaratu da hainbat forotan pentsioen sistemak porrot egingo duela lehenago edo beranduago. Beste hedabide batzuetan esan ohi da euskal esparruko gizarte-segurantzako sistema batek ez lukeela bideragarritasunik izango. Era berean sinestara nahi digute arlo publikoak ez duela etorkizunik, eta eredu pribatuak garatu behar ditugula.

Mikel Gomez Urangak, Mari Luz de la Cal-ek eta Garikoitz Otazuak egin duten azterlanean badaukagu zer pentsatu, oinarri enpiriko eta zientifikorik gabe eraikitako tesi interesatu horietako asko desegiteko orduan.

Oso egokia iruditzen zaigu gizarte-segurantzaren sistemaren alde egin duten defentsa arrazoitua, sistema hori baita herritarren ongizatearen bermegarrietako bat. Oso argigarriak dira, halaber, euskal esparruko pentsioen sistemaren bideragarritasuna aztertzen duten lan-atalak, eta arlo publikoaren eta pribatuaren ezaugarriak buruzkoak.

Azterlan honetan hainbat proposamen plazaratzen dira. Onuragarria izango litzateke proposamen horiek eztabaidatzea arlo politikoan, gizarte-mailan eta hedabideetan. Proposamen horietako batzuk polemikoak dira; esate baterako, ez dut uste denak bat etorriko direnik, Estatuarekin ituna egiteko proposamenarekin. Horregatik ere eskertzekoa da egileek erakutsi duten ausardia; izan ere, haien ikuspegitik egindako analisiaren proposamenek ez dute inor berdin eta hotz utziko.

Horregatik guztiagatik, gure ustez merezi du testu hau arretaz irakurtzea.

1 Hitzaurrea

Foruak berriro indarrean jarri zituztenean -XIX. mendean-, gizarte-aseguruak ez ziren aipatu ere egiten finantza publikoetan. Izan ere, ez ziren existitu ere egiten. XX. mendeko 70eko hamarkadaren amaiera aldera, ordea -kontzertu fiskalak eta autonomia-estatutuak izenpetu zirenean, alegia-, sektore publikoaren zati garrantzitsua zen Gizarte Segurantza. Gure iritziz, ahuldu egiten du gure autogobernua Gizarte Segurantzaren zati handi bat ez gureganatzeak, bi arrazoiengatik: ahalbide finantzarioak kentzen dizkiolako, batetik, eta herritarren ongizaterako oso premiazkoa den alderdi bat -pentsioak kudeatzea- eragozten duelako, bestetik.

Aipatua dugu Manu Robles Arangiz Institutuarentzako egindako beste lan batzuetan zein garrantzitsua den egungo nazio-estatutentzat Gizarte Segurantza. Europako Batasunak gai ekonomiko orokorren eskumenak bereganatu ahala, gero eta gehiago ekin diote estatuek -estatu espainiarrak barne- gai sozialen kudeaketa-eremu eskusibo izateari. Estatu espainiarrak Gizarte Segurantza kudeatzeari utziko balio, gaur egun duen eskumen nagusietako bat galduko luke.

Estatu-politika da egungo Gizarte Segurantza sistema zentralizatuari eustea. Baina, gobernuei ez ezik, beste indar batzuei ere -Espainiako sindikatuei, bereziki- biziki interesatzen zaie Madrilek Gizarte Segurantzaren Altxortegia eta agintea zorrotz kontrolatzea, Arrazoi sendoak dirudite sistema zentralizatuta edukitzearen aldekoek, 'elkartasuna' hitza beti tartean izaten da eta. Nola esan ezetz beren pentsioak finantzatzeko gai ez diren gizon-emakume, talde sozial edo herriekiko elkartasunari? Alabaina, inork ez du frogatu Euskadik solidario izateari utziko liokeenik Gizarte Segurantzako eskumenak autogobernu fiskalaren parekoak izango balitu. Bestalde, solidario izatearen eduki ekonomikoa ez da inoiz eztabaidatu. Aitzitik, garbi dago Espainiako zenbait erakundek interes objektiboak dituztela Gizarte Segurantzako sistema osoa kontrolatzen eta monopolizatzen jarraitzeko.

Giza Segurantzari dagokionez euskal autonomiaren aurkako izan diren (eta diren) sektoreek hainbat argudio plazaratu izan dituzte, egoeraren arabera betiere, 1980ko hamarkadan eta 90koaren amaieran, saldo finantzarioa (kotizazioak/gastuak) positiboa zelarik, insolidariotzat jotzen zituzten euskal aldarrikapenak. 1992-1997 epean, saldoa negatiboa zelarik, nahikoa isilik egon ziren autonomiaren aurkakoak; gerora, sistemen iraunkortasunari buruzko azterketak egiten hasi direnean, pentsioen euskal sistema ez litzatekeela bideragarria ohartarazten gaituzte.

Iritzi interesatu horien berri izan dezazuen nahi dugu, hain justu, orri hauen bidez. Izan ere, gehiegi sinplifikatzen dira batzuetan pentsioen geroa aztertzeke erabiltzen diren ereduak. Bestalde, azterketa horiek ez dituzte kontuan hartzen gerora izan daitezkeen egitura- eta erakunde-aldaketak. Immigrazio-prozesuetan izango diren aldaketak aurreikustea -adibidez- oso zaila da, baina seguru eragin handia izango dutela etorkizuneko pentsioetan.

Europako Batasunak ez dauka, estatuek ez bezala, transferentzia sozialetarako inongo baliabide edo sistema sozialik. Europa osoko Gizarte Segurantza utopia da oraingoz, nahiz eta ez den batere koherentea merkatu bakarra egotea baina ez babes sozialeko inongo baliabide instituzional parekorik. Europako Konstituzioak dioenez (94. artikulua). EBko estatu bakoitzeko legeriaren eta ohituraren mende dago Gizarte Segurantzako prestazioak jasotzeko eskubidea izatea. Europako Batasunak egiten duen gauza bakarra da estatuak babestea eta haiei laguntzea Gizarte Segurantza eta langileen babes sozialari dagokienez hartzen dituzten neurrietan (210.1 artikulua). Estatuen esku dago beren Gizarte Segurantzako sistemen oinarriko printzipioak finkatzeko eskumena¹; hortaz, elkartasun-fluxuak estatuen mugen barruan geratzen dira, nahitaez. Eskubide sozialei dagokienez, beraz, estatu bakoitzaren bereizgarriak kontuan hartzea da irizpidea (beste behin ere), hots, barne-merkatuaren funtzionamenduaren eta EBko estatuen legezko, arauzko eta administrazio-ebazpenen esku uzten da sistema sozialen harmonizazioa (209. artik.).

¹ Horretarako onartzen diren legeek eta esparru-legeek ez diote eragingo bere Gizarte Segurantzaren printzipio nagusiak finkatzeko estatuek daukaten ahalmenari, ezta haren oreka finantzarioari nabarmen eragingo ere (210.2 artik.).

Espainiari dagokionez, hobe (eta merkeago) litzateke Europa aberatsagoaren elkartasuna jasotzea; alabaina, Gizarte Segurantzaren zentralizazioaren aldeko inor gutxi entzun dugu europar elkartasuna aipatzen, ezta etorkizunaz mintzo direnean ere. Gure proposamenak dio Euskadik ez diola bizkarra eman behar estatu espainiarreko beste herri batzuekiko elkartasunaz arduratzeari, betekizun moralala ere bai baita, harik eta Europak aurrera egiten ez duen arte alor sozialean. Orrialde hauetan, Euskadiren eta estatu espainiarraren arteko Hitzarmen bat proposatzen dugu, elkarren artean egin beharreko transferentzia solidarioak finkatzeko. Badakigu une honetan ez litzatekeela izugarria izango EA Eren eta Nafarroaren ekarpena herrialdeen arteko balizko erakunde bati; alabaina, uste dugu hitzarmena edo antzeko sistemaren bat bilatu beharra dagoela estatu espainiarreko herrien arteko elkartasuna sinbolizatzeko.

Burujabetzaren aldeko proposamenak (bide soberanistak, alegia) berez euskal abertzale ez diren talde eta gizon-emakumeak ere bereganatu behar ditu. Bertako Pentsio Sistema Publikoa edukitzea lagungarri izan liteke estatu espainiarreko gainerako herrietan ere Gizarte Segurantza publikoari euts diezaiozten. Etxe barruan, pentsio publikoen aldeko sektoreak erakar litzake gure aldarrikapen solidarioak. Zoritxarrez, ez dago oso argi gaur egun pentsio-sistema publikoaren aldeko diren edo ez soziologia politiko abertzaleko zenbait sektore. Sektore horietako hainbat talde ekonomiko eta sozialek nahiago du pentsio-plan pribatuak bultzatu, edo, kasurik onenean, pentsio-plan kolektiboak. Alor horretan, komeni da ondo aztertzea zer eratako aliantzak egin ditzakeen soberanismo aurrera-koiak.

Jarrera anbigua -edo aurkakoa- dute zenbait alderdi politikok eta politikariek bertako pentsio-sistema publikoaren proposamenaz. Normala da horretaz ideia askorik landu ez izana, Euskadin ez baitago esperientziarik Gizarte Segurantzaren kudeaketaz, Madrilen esku egon da-eta beti. Lehendakariak gai horretaz eginiko proposamenak ere nahiko hanka-motza dirudi; Esparru instituzional berri baterako arrazoi ekonomikoak txostenean ageri dira ideia interesgarri batzuk, banaka aztertuta bederen, oso gutxi landuta badaude ere. Gure lan honetako irizpideekin bat letozke txosten horretako zenbait ideia, baina ez dirudi ideia horiek gauzatzerik dagoenik

baldin eta ez bada euskal sektore publiko integral bat osatzen, pentsio-sistema ere barne duela.

Pentsio-sisteman nazioarteko erakundeak bultzatzen ari diren aldaketak -Europako Batasunekoak, adibidez- bat datoz azkenaldi honetan erakunde publiko guztiak lokaztu dituen neoliberalismoaren irizpideekin. Doktrina neoliberalaren eskakizunetako bat da defizitik ez metatzea pentsio publikoen aurrekontu-kontabilitateetan, defizitik baldin badago dirua kendu behar baitzaio ekonomiari defizit publikoa estaltzeko, eta horrek diru gutxiago uzten omen du sektore pribatua finantzatzeko. Horrenbestez, pentsio-sistemei buruzko nazioarteko gomendioek diote bereizi egin behar direla pentsioei dagozkien kontabilitate publikoak eta beste prestazio batzuetakoak (osasun-alorrekoak, adibidez), eta erne ibili behar dela defizitaren atzaparretan ez jausteko. Nolanahi dela ere, geroko kalteak prebenitze aldera, erreserbak eduki behar dira, garai txarrak datozenean aurrekontuak doitzeko.

Ekonomia liberalaren arau nagusietako bat dugu hau: aurrekontu bakoitzak argi adierazi behar ditu gastuak eta finantziarioak. Kontuen gardentasun horrek badu abantailarik kontuak garbi eramateko, baina, azken muturrera eramanez gero, ekonomiaren saneamendu itxuragabeak eragin ditzake, sistema publikoan batez ere. Gestore publiko batek kontuak onbideratu behar dituela badio, argi ibili!, oso litekeena da eta zerbait kentzeko asmotan ibiltzea. Sistema publiko batek ez du helburutzat aurrekontuen kontabilitate-eraginkortasuna izan behar; aitzitik, beste irizpide batzuekin jardun behar du, eraginkortasunaren kalterako bada ere. Pentsio-sistema publikoetan 'iturriak bereizteko' gomendia bat dator irizpide horiekin.

Gerora begira, bi kontzeptu argitu beharra dago: Batetik, zer diren pentsioak. Gure iritziz, duintasunez bizitzeko behar duten errenta jasotzeko gizon-emakume guztiek duten eskubidea dira pentsioak. Bigarrenik, argitu beharra dago nola eduki aurrekontu publiko 'saneatuak', zorrik metatu gabe pentsioen gastu-hazkundera dela medio.

Ortodoxia liberalaren arabera, ia ezinezkoa da bi helburu horiek elkarrekin uztartzea. Herrialde askotan, pentsio-sistema 'ekonomikoki arrazionalizatzeko' aldaketek gastuak murriztu nahi izan dituzte, kosta ahala kosta, diru-sarrerei begiratu gabe eta gastu

publikoaren banaketan aldaketa nabarmenik egin gabe. Gastuak gutxitzeak ondorio garbia dakarte: urte luzez metatutako eskubideak murriztea. 'Gastu-diziplinaren' bidez lortu nahi omen den eraginkortasun ekonomikoaren benetako helburua inbertsio pribatuaren aldeko egiturari eustea eta hura hornitzea da. Talde finantzarioen ordezkari gisara jarduten dira gastuak murrizten dituzten politikariak eta teknokratak. Izan ere, talde horien xedea sektore publikoaren autonomia ahultzea da, eurak irabazi handiagoak izateko.

'Iturrien bereizketaren' alde egitekotan, egoera honetan egin behar da, gure ustez: Gizarte Segurantzako sistemaren (osasuna ere barne dela) defizitaren erruak pentsio-sistemari ez leporatzeko. Ez dago onartzerik, ordea, egoera orotan aplikatzea 'norberak bere etxea zaindu dezala' esaeraren filosofia. Pentsio-sistemaren kasuan, erretiratutako gizon-emakumeek jasotzen duten oinarritzko errentaz ari gara; beraz, ez dago zertan pentsioak ordaintzeari uko eginik kontabilitate-balantzeek koadratu ezean. Ekonomiaren beste arlo batzuetan bilatu behar dira finantziario bide osagarriak, edo, bestela, errenta-banaketan halako hobekuntzak eginez bultzatu finantza publikoak, horrek gehien daukatenei zerga-zama handiagoa ekarriko balieke ere. Azkenik, horren guztiaren osagarri: zergak biltzeko eraginkortasun handiagoa.

Lan honen egileok onartzen dugu aurrekontuen gardentasuna, baina ez iturriak erabat bereiztea. Egoerak hala eskatuz gero, Sektore Publikoak onartu egin behar du pentsioen ordainketa. Azken batean, pentsio-sistema Sistema Publiko orokor baten partaide izatea proposatzen dugu, eta sistema publikoa izatea horren azken bermatzailea. Alor horri dagokionez, sektore publikoaren kudeatzaileen eginkizuna hala eskatzen duten herritarrei pentsioen ordainketa bermatzea da. Izan ere, iturri-bereizketa azken muturre-raino eramateak badakigu nora garamatzen: finantziario-arazorik sortzen bada, pentsioen sistema publikoa pribatizatu egin behar dela gomendatzen.

Espainian, iturri-bereizketak errazago justifikatzen du euskaldunoi Gizarte Segurantzaren sistema ez transferitu nahi izatea. Kontzertua edo hitzarmen fiskalak baditugun arren, pentsioen sistema aurrekontu fiskal arruntetik autonomia litzateke; hortaz, ez legoke batere inkoherentziarik sistema Euskadiri ez transferituta.

Garbia litzateke bereizketa: sistema fiskal propioak dituzte EAEk eta Nafarroak; pentsio-sistema, ordea, Estatuak kontrolatzen du oso-osorik. Gure proposamenak dio, aldiz, euskal sistema publikoak alde biak hartu behar dituela bere mende: fiskala eta Gizarte Segurantzarena.

Hurrengo orrialde hauetan azalduko dugu, batetik, zer garrantzi duen GS (Gizarte Segurantza) sistemak Ongizatearen Estatuan, eta, zehazki, zein den pentsio-sistema publikoaren eginkizuna. Bestetik, pentsio-sistemen egungo arazoei buruz hausnarketa egingo dugu, eta haiek aldatzeko dabiltzan joera nagusiak jorratuko ditugu. Hirugarrenik, Espainiako pentsio-sistemaren aldaketa aztertuko dugu, haren irismena eta garrantzia; Toledoko Ituna, alegia.

Aztertuko dugu zer argudio erabiltzen diren pentsio-sistema publikoak aldatu behar direla arrazoitzeko, edo kapitalizazio-sistema pribatu bihurtzeko (erabat edo partzialki). Argibide tekniko ugari ematen diren arren, ideologiak izugarrizko garrantzia du aztertu ditugun analisietan. Ikusi dugunez, Euskal Herriko Gizarte Segurantzari eusteko arazoak eta inguruko ekonomienak oso antzekoak dira funtsean. Aurreikuspen osagarriko euskal sistemari dagokionez, haren azterketak hau diosku: hura ordenatu eta haren alderdi kolektiboak sendotuz gero izan daiteke baliagarri Bertako Pentsio Sistema mistoa izateko (publikoa eta pribatua, alegia). Hainbat hausnarketa egin dugu, azkenik, Bertako Pentsio Sistema bat sortzeko aukera dela eta. Horretarako bete beharko liratekeen gutxieneko baldintza batzuk aipatuko ditugu. Horietatik nagusiena da sektore publikoak babestutako euskarri publiko edo soziala behar duela sistemak. Alderdi horrekin amaitzeko, ideia batzuk azalduko ditugu honetaz: Estatuaren eta Euskadiren arteko harremanak bideratzeko baliabideak (instituzionalak eta antolakuntza-koak), Bertako Pentsio Sistemarako trantsizio-bidean.

2 Gizarte Segurantzako sistemaren eginkizuna Ongizatearen Estatuan

Hona zer den Ongizatearen Estatu: herritarren bizi-kondizioak hobetzeko eta klase eta talde sozialen integrazioa errazteko politika sozialak bultzatzen dituen erakunde publikoen multzoa. Klase eta talde sozialen baliabide materialak berdindu eta orekatu egiten ditu Ongizatearen Estatuak, baina ez homogeneizatu. Eskubide-berdintasunari esker (batez ere herritarren oinarrizko ongizateari dagozkien haienak), jasangarri bihurtu ziren sistema kapitalistak sortutako desberdintasun sozialak, eta leundu egin ziren sistemak berezko dituen gatazka sozialak. Ongizate Estatuaren magalpean hazitako herritarrek aukera-berdintasun handiagoa izan dute, eta baliabide materialen banaketa zuzenagoa; legitimatu egin dute, bada, metatze kapitalistak berezko duen desberdintasuna (Moreno, 2003).

Gizarte Segurantza (GS) derrigorrezkoa izatea (zuzenbideko estatu sozialaren baitan, betiere) funtsezkoa izan zen Ongizate Estatu sendotzeko eta haren alde agertzeko langileak, enpresaburuak eta funtzionario publikoak. Hasieran, Bismarcken politikaren helburua langileen erakunde sortu berriak kontrolatzea zen. Politikoki erradikalak ziren garai hartako langile-erakundeak, eta gero eta hobeto antolatuak (Moreno, 2002:18). Bistakoa da zamak banatzearen aldeko lehen ekimenak ez zituela eskuzabaltasunak bultzatu. Motibazio oso atzerakoiak zituen Bismarckek Gizarte Segurantzaren alde jarduteko (Baldwin, 1992:20). Bi mundu-gerren arteko sasoi hartan, aseguru-programek lortu zuten gizarte-legitimazio handia azpimarratu zuen LANEk (Lanaren Nazioarteko Erakundea). Gerora garatu zen egungo Ongizatearen Estatu, sozialdemokrata kutsukoa. Ongizatearen Estatu horren bereizgarri nagusia: demokrazia garatuz sustatu zituen babes sozialeko sistemak; hots, eskubide politiko demokratikoen hedapena zuen xede politika sozialak. Bestalde, egonkortasun makroekonomikoaren bermatzaile ere izan da Ongizatearen Estatu. Alde horretatik, bere-

biziko garrantzia izan zuen Bigarren Mundu Gerraren ostean Mendebaldeko demokrazia industrialetan izan zen hazkunde ekonomikoa, aldean arteko adostasuna sendotu baitzuen (Moreno, 2002:19-20).

Babes sozialeko tresnak gero eta herritar gehiagori aplikatuz, gero eta arrisku eta zoritxar/ezbehar gehiago estaliz, gizarteko partaide guztiak berdin tratatzeko ahalmena izugarri bultzatu (¿) Ongizatearen Estatuak. Horretarako, ordea, aberastasuna banatzea baino gehiago beste zer bat egin zuen: arriskuaren eta zoritxarraren kostuak banatu zituen. Zortea, patua, egoera sozial negargarriak... hori guztia diru, prestazio eta zerbitzu bihurtu zuten aseguruak eta, ondoren, berriro banatu. Hartara, kaltetuenez ez zuten batez besteko zama baino astunagorik jasan beharrik; kalterik jasan gabekoek, berriz, onartu egiten zuten bere erantzukizun-partea beraiengan zuzeneko eraginik izan ez zuten gertakariengatik. Ezbehar baten ondorioei zegokienez, adibidez, egoera berean zeuden aseguru-funts erkide bateko partaide guztiak.

Hortaz, ez zegoen alde handirik edonolako aseguru baten eta Ongizatearen Estatuak hain eskuzabal zabaldu zuen GSren artean. Arriskuak erkide zituztenetik, gizon-emakumeek ez zioten jada bakarrik ekin behar zetorkeenari, baizik eta talde zabal baten partaide legez. GSren berrikuntza, arriskuari aurre egiteko erkidetasun hori belaunaldien arteko transferentzien bidez hedatu izana, GSren abantaila bere mende oso komunitate zabala hartzen zuela izan zen, era askotako arazoak konpontzen zituela, esku hartzeko ahalmen handia ematen ziela Estatuaren botereei, eta justiziaz birbanatzen zuela aberastasuna. Zoritxarraren zama ez zuen gizon-emakume bakoitzak bereganatzen; gizarte osoak, osotasun batean, hartzen zuen bere gain, denek onartutako berdintasun-maila jakin batzuen arabera. Lehen gizon-emakume bakoitzarenak ziren kezka, bada, kezka politiko bihurtu ziren (Baldwin, 1992:18-19).

1980ko hamarkadaren hasieratik, azterketa ugari dio eragin negatiboa duela Ongizatearen Estatuak emaitza ekonomikoetan, baina haren eginkizunak aintzat hartu gabe betiere. Ongizatearen Estatuak (OE) sortzen dituen diru-kostuak aipatzen dituzte, baina ez haren onura sozialak. Pentsio-sistemen prestazioak murrizten badira, eragin negatiboa izango du horrek pobrezia-mailan. Baina, gainera, "abertasuna birbanatzea ez da bakarrik aberatsen eta

pobreen arteko transferentzia-kontua, Ongizatearen Estatuari esker, aukeren arteko desberdintasunak murrizten dira; belaunaldi, arraza, sexu eta osasun-egoera ezberdinetako jendearen arteko berdintasuna handiagoa da. Bizi-zikloan zehar errenta birbanatzen laguntzea jendeari, hori da kontua. Hartara, errenta-galerak eragiten dituzten gertakarien aurrean segurtasuna izango du jendeak, eta seguruago sentituko da" (Atkinson, 1999:5-6).

Pentsio-sistema publikoek eta, oro har, Ongizatearen Estatuak izan dituzten -eta dituzten- beste eragin positibo batzuk ere ez dira aipatzen; besteak beste, "gizartearen ongizatean eta garapen politikoan lorpen handiak ekarri dituen kapital soziala... Instituzio gisara, babes sozialeko politikek eta politika sozial unibertsalak integrazio politikoa, bake soziala, garapen ekonomikoa eta kontsumo soziala ekarri dituzte" (Rodríguez Cabrero, 2004:8). Horiek dira, hain justu, lan honetan azpimarratu nahi ditugun alderdiak. Gure ustez, "pentsio publikoen oinarri ez dute oinarri oreka finantzarioak eta kontabilitate-irizpideek izan behar, baizik eta elkartasuna bermatzen duen itun soziala, hori baita berdintasun eta legitimotasun sozialaren euskarria" (Torres, 2004).

3

Etengabeko doiketak pentsio-sistemetan

Europako hainbat estatuk (Frantzia, Italia, Alemania, Austria...) berehala ekin dio pentsio-sistemak aldatzeari, baina ez gatazkarik gabe. Nazioarteko erakundeek ere (EB, Mundu Bankua...) bultzatzen dute pentsioen erreforma Europan. EBko herrialdeen gastu publikoaren zati handi bat dira pentsioak (BPGren %10-15), eta aurreikuspenek diote portzentaje horiek nabarmen egingo dutela gora. Nolanahi dela ere, pentsio-sistemaren aldaketa ez da egun batetik besterako kontua, ñabardura asko dituen egitura-erreforma baita. Pixkanaka ari dira egiten aldaketak: banaketa-sistema publikotik nahitaezko sistema mistorako trantsizioa (banaketa- eta kapitalizazio-sistema) ari da egiten. Denboraren poderioz, kapitalizazio pribatuko sistema bilaka liteke.

Eredu-aldaketak aurrera egingo badu, ordea, aldaketa ideologikoa eragin beharra dago, hots, "pribatizazioa ezinbestekoa dela sinetsarazi behar zaio jendeari, aldian behin alarmismoa sorraraziz epe luzera sistema publikoak porrot egingo duela eta. Komunikabideetan duten indarrak baliatzen dira talde ekonomikoak alarmismo hori hedatzeko" (Rodríguez Cabrero, 2004:158). Baina ikuspegi askotatik begira daiteke trantsizioa. Arrazoizkoak dirudite batzuk ("ez dago beste biderik joera demografiko eta finantzarioei aurre egiteko"); ikuspegi horien iritziz, malgutasunik gabe ezingo dute iraun sistema publikoek epe ertain eta luzera. Beste ikuspegi batzuek diote (eta arrazoizkoak dira horiek ere) pentsio publikoen aldeko bataila galdu egingo dela banaketa-sistema publikoak honetan edo hartan amore ematen badu. Gogoratzen dute ikuspegi horiek ongizate-estatuaren ardatza direla pentsio publikoak. Etorkizunean pentsio duinik ez ote duten jasoko kezkatzen ditu klase ertainak; horregatik egiten du etengabe aurrera sistemaren pribatizazioak. Pentsio publikoak beste zerbaitekin osatu behar horrek ireki die bidea pentsio-plan pribatuei, eta, pixkanaka, jaitsi

egiten da pentsio publikoen balioa. Balio-galera horrek, zalantzarik gabe, banaketa-sistema publikoari eutsi ezina lekarke.

Finantzen alorrari dagokionez, 'hurbilketa teknikoek' eta 'zuzentasun politikoak' bide bakar batera garamatzate. Oso zaila da bide horretatik irtetea. "Finantziazio-iturrien bereizketak" (hori gomentatzen dute nazioarteko erakundeek, eta hala erabaki du Toledoko Itunak) eginkizun subsidiarioa uzten diote sistema fiskalari (zergen bidez), laguntza edo errenta osagarriak bakarrik finantzatuko bailituzke. Epe ertainera, kapitalizazio pribatuko joerak aurrera egiten badu, sistema fiskala babes publikoko sistema bilakatuko litzateke, sektore behartsuenen laguntzaile alegia (XX. mendean zehar gainditu zen European ongintza-eredu hori). 1920-30eko hamarkadetara itzuli beharko genuke horrelako egoerarik ikusteko.

Finantziazio-iturrien bereizketak gehieneko muga jartzen dio Estatuari egin beharreko ekarpenari, eta pentsio-gastu guztia kotizazioen bidez finantzatzea behartzen du. Etorkizunean enplegua ez bada behar adina hazten -gizartearen zahartze-prozesua dela eta-, banaketa-sistema bideraezina izango da, baldin eta ez badira murrizketa handiak egiten prestazioetan. Bestalde, apenas inon finantzatzen diren banaketa-sistemako pentsioak soilik kotizazioekin²; herrialde gehienetan. Estatuak estaltzen ditu, transferentzia bidez, laguntza-pentsioak eta banaketa-sistema publikoko gainera-ko defizitak. Toledoko Itunak proposatzen duena ez da inoiz egin iraganean, ezta gaur egiten ere EBko herrialdeetan, unean uneko goera berezietan izan ezik (Zubiri, 2003).

Gizarte Segurantzako derrigorrezko sistemak Estatuaren aurrekontuetatik bereizita egon ohi dira, baina, batzuetan, Gizarte Segurantzaren sistemak berak estali behar izaten ditu betekizun jakin batzuen defizitak. Normala da Estatuaren aurrekontuetatik dirutza handiak transferitzea Gizarte Segurantzako erakundeei.

² Danimarkan, oinarrizko pentsio unibertsala erabat zergen bidez finantzatzen da; Herbeheretan, partzialki, Finlandian, alargun-pentsio guztiak zerga bidez finantzatzen dira; Belgikan, BEZaren diru-sarrerak erabili ahal dira pentsioak ordaintzeko. Sarreren proportzional diren pentsioak kotizazio eta zerga bidez finantzatzen dira Alemania, Austria, Belgika, Frantzia, Finlandia, Grezia, Italia, Luxenburgo, Portugal eta Suedian. Erresuma Batuan eta AEBetan, kotizazioen bidez finantzatzen dira soilik. Langile publikoen pentsioak zerga bidez finantzatzen dira Danimarka, Grezia, Luxenburgo eta Erresuma Batuan.

Sarritan, derrigorrezko pentsio-sistemetan, zerga bidez finantzatzen dira elkartasun-transferentzia horiek. Are gehiago: EBko hainbat estatutan (Belgika, Danimarka, Herbehereak, Finlandia, Suedia), zor publikoa jaitea ari dira pentsatzen. Jaitsiera horrek arindu egingo luke interesen zama, eta maniobratzeko tartea izango lukete estatuak pentsio-gastuak eta gizartearen zahartzeak eragindako beste zenbait gasturi aurre egiteko. Zehazki, Estatuaren aurrekontuetan egitura-superabitak lortzen saiatuko lirateke horretarako. Pentsio-sistema publikoen bideragarritasuna finantza publiko guztien bideragarritasunaren araberakoa da, administrazio publikoen gastu osoaren zati garrantzitsua baitira pentsioak eta, sarritan, Estatuaren aurrekontuen esku-hartzea eskatzen duelako pentsioen finantziarioak. Aurreikusitako gastuen zama kotizazioen, zergen eta erreserba-funtsen artean banatu behar da, edo, mailegu gehiago eskatuta, hurrengo belaunaldien bizkarrera bota (Europako Batzordea, 2003:66-76). Esango genuke, hortaz, zurrungia dela iturriak bereizteko proposamena, inguruko zenbait herrialdek finantziario-sistema malguagoak baitituzte, baita alternatiba malguagoak ere gizartearen zahartzeak ekarriko duen gastu-handitzeari aurre egiteko ere.

Gizartearen sektore batzuei zerga-zama arintzen ari zaien honetan, pentsatu ere ez dago egiterik pentsio publikoak zerga bidez ordain daitezkeenik, ezta partzialki ere, egungo politikak ikusirik behintzat. Hala egingo balitz, ordea, bideragarritasun handiagoa izango luke sistemak. Gaur egun ez digu balio Danimarkako ereduak -adibidez-, Gizarte Segurantza finantzatzeko zerga-sistema erabili arren beste eredu baterako trantsizioa egiten ari baita herrialde hori ere (zerga-sistemak partaidetza txikiagoa duen sistemarako trantsizioa). Badirudi, beraz, defizit fiskaleko politikak bat datozela 'langile batzuen interesekin', ez bata ez besteak ez baitute nahi zerga arrunten parte-hartzerik pentsio publikoen finantziarioan. Beraz, iturri-bereizketak gizarte-aseguruen sistema eta zerga-sistema elkarrengandik de facto isolatzea dakar, baita poltsa ezberdinak sortzea ere (lurralde-jurisdikzio ezberdinekin). Ez da, hortaz, bate-re sistema eraginkorra gure herriarentzat autogobernu-maila handiagoa nahi dugunontzat, ezta Kutxa Bakar 'zentralizatua' aldarrikatzen dutenontzat ere.

Enpresaburuak eta langileen kotizazioak bakarrik aurreikusten ditu sistemak. Sektore publikoko aurrekontu orokor arrunten par-

taidetza finantzarioaren eginkizun bakarra talde behartsuenentzako laguntzak finantzatzea da. Bestalde, ordea, sozial eta politikoki araututa daude kotizazioak; hori dela eta, ezin omen dira igo, baina batzuek beti eskatzen dute jaistea. Enpresaburuek beren irizpideak ezarri dituzte, eta honela arrazoitzen dute bere jokaera: zama sozial handia jartzen bazaie enpresei, kalte egiten dio horrek lehiakortasunari, enpresek prezioei erantsi beharko baitizkiete gizarte-kotizazio handien ondorioak. Sindikatuak, berriz, gehiago kezkatzen ditu pentsio-sistemen kudeaketan partaidetza handiagoa izateak enpresen kotizazioak igoarazteak baino. Partaidetza fiskala ez handitzeak ere ez ditu bereziki kezkatzen sindikatuak.

Kotizazioak kalkulatzeko oinarria aldatzea ez da inoiz planteatu ere egiten. Pentsio-sistemetan, ia bakarrik soldatekin lotzen dira gizarte-kotizazioak. Guztiz bidegabea da kotizazioen egitura hori; gainera, enpresa-egituraren bilakaera ekonomiko, teknologiko eta produktiboaren arabera ez da aldatzen. Bidegabea da batez ere soldaten gainean jartzen dituelako gizarte-kostuak, nahiz eta Mendebaldeko herrialde guztietan (Espainia barne) behera egin duen soldatek ekonomian duten partaidetza enpresen irabaziekin alderatuta. Bestalde, desoreka handia sortzen du enpresen irabazi gordinen eta langileen soldata-masen artean ekonomiaren egungo joerak (lanaren ekarpen gero eta txikiagoa, produktibitate handiko produkzio-egiturak soldata-kostuak murriztearen kontura, enplegu gutxiago eskatzen duten teknologia industrialak...).

Beste zenbait joerak (lan-kontratuen behin-behinekotasuna...), berriz, murriztu egiten dute Gizarte Segurantzako sistema publikoen ahalmena, bai dirua biltzekoa, bai babes ematekoa. Sistema horiek, izan ere, fordismo garaiko enplegu-eredurako diseinatu ziren: soldatapeko enplegua, iraunkorra eta lanaldi osokoa. Baina gaur egungo enplegu- eta lan-mota berriak ez datoz bat eredu horrekin. Pentsio-sistemen antolamendua egoera horretara egokitu behar litzateke, baina ez da, oraingoz, behar adina ari egiten, ezta gutxiagorik ere. Langileen babesari eta sistemaren finantziazioari kalte egiteaz, beste ondorio bat ere badu horrek: sistema publikoari eusterik ez dagoela zabaltzen laguntzen du, eta zalantza sortzen sistema horren etorkizuneko bideragarritasunaz. Laburbilduz, babes indibidualeko eta/edo profesionaleko bitartekoen eskaria sustatzen du, kolektibo eta/edo publikoen kaltean.

Aipatutako egitura-aldaketa horiek direla eta, Michel Hussonek hau proposatzen du (2003): enpresen kotizazioek ez dute erreferentzia bakartzat soldata-masa hartu behar; aitzitik, balio erantsiari gehitu ahal zaizkion beste errenta-mota batzuk ere hartu behar lituzkete. Eredu horren funtsa kotizazio-tasa soldata-masa baino kontabilitate-kontzeptu zabalagoari aplikatzea litzateke, irabazi finantzario eta ez-finantzarioen zati bat ere erantsiz, enpresaren Balio Erantsi osora iritsi arte. Aldatu beharra dago, beraz, soldaten eta irabazien arteko proportzioa, eta finantza-baliabideek gehiago kotizatzea lortu behar da. Soldata eta irabazien arteko ohiko banaketari ekin behar zaio, bada, irabaziek ere bete ditzaten dagozkien einkizun sozialak, hau da, pentsio duinak izaten lagun dezaten.

Kaltegarritzat jotzen da zergek pentsio-sistema publikoan parte hartzea, kapitalizazio-sistemek zerga-kenkari bikainak izaten baitituzte. Izan ere, pentsio-plan batzuen alderdirik interesgarriena horixe da, hots, errenta-aitorpenean desgrabatu egiten dutela. Ondorioz, murriztu egiten da pentsio-sistema finantzatzeko zerga-sistemaren gaitasuna. Horrez gain, enpresen kotizazioek beti noranzko berean jarraitzen badute -beherantz, alegia-, eta pizgarri fiskalak plan pribatuei bakarrik ematekotan, epe ertainera porrot egin behar derrigor pentsio-sistema publikoak. Sistema horren bideraezintasuna -berezkoa ia-ia- bideragarritasun bihurtzeko, aldeko beste joera batzuk abiarazi beharko lirateke (demografiaren eta enpleguaren joera positiboak, besteak beste).

Nolanahi dela ere, ez dago iragartzerik zer bidetatik joko duen etorkizunean pentsio-sistemak. Aldagai estrategiko bakan batzuen kalkulua egiteko, hipotesi oso sinpleak hartu behar dira oinarritzat, ezin baitugu jakin zer ekarriko digun geroak. Ekonomiaren eta teknologiaren beste alor batzuetan, etorkizuna iragartzeari utzi egin zioten gobernuek, ez baitzuten sekula asmatzen. Izan ere, ikerketek ez zuten kontuan hartzen 'aldaketa izugarriak' izango zirela halako epe batean ekonomian, merkatuen egituran, lan-merkatuetan... -enplegu-egituran, beraz-, edo ikerketak egiten zirenean indarrean zeuden paradigma teknologikoetan. Ekonomiak eta zientziak kontuan hartu beharreko faktorea da ziurgabetasuna, 'politikari' eta 'saltzaileak' ez ikusiarena egiten saiatzen diren arren.

Zaila da, zinez, pentsio-sistemaren etorkizuna asmatzea, baina duela urte batzuk zehazki zer gertatu den jakitea ere ez da lantegi

erraza. Zaila da, adibidez, jakitea nola islatu diren sarrera- eta gastu-egituretan hainbat alorretako aldaketak: nekazaritza eta nekazarien Gizarte Segurantzaren erregimena; autonomoen erregimena; enpleguen eta kontratuen edukia informazioaren gizartean; industriaren birmoldaketak; pribatizazioak; Gizarte Segurantzatik kanpo zeuden kolektiboak hari atxikitzea (Telefónica, Once...), hainbat erregimen egotea (duela gutxi arteko kontua)... Ia ezinezkoa litzateke, bada, jakitea nola eragin dien aldaketa horien baturak talde sozial batzuei zein besteei, eta nola gauzatzen diren aldaketak herrialde batzuetan edo besteetan.

Hiru bide daude finantza-egitura bat aldarazteko. Batetik, diru-sarrerek aldaraz dezakete, aurreko orrialdeetan azaldu dugunez; bestetik, zergak ere alda daitezke, baina era askotara. Adibidez, badago zerga bidez diru gehiago biltzea (zerga ekologiko bat sortuta, adibidez, pentsioak ordaintzeko). Gasolinen prezioak igotzen direnean Estatuak ez dio bada diru-sarrera gehigarri horri muzin egiten, ezta? Gastuen aldetik ere eragin daiteke aldaketarik; adibidez, pentsio minimoak maximoetara hurbil daitezke, behe-mailetan hainbat eskakizun kenduz gero pentsioak jasotzeko. Eta, alderantziz, pentsioak jasotzeko beste eskakizun batzuk jar lekizkieke errenta handiak dituztenei. Gastu sozialak finantzatzearen aldekoago aurrekontu-politikak ere bultza daitezke, momenturen batean defizita izateko arriskua egon arren. Espainian, azken urteotan, kontrako bidetik jo izan da ia beti, hau da, Gizarte Segurantzaren superabita Estatuaren kontuak orekatzeko erabiliz gehienetan, eta, gutxiagotan, egoera okerragoetarako kutxa betearaziz.

4 Toledoko Ituna: eredu batetik besterako trantsizioa

Estatu espainiarrean, hainbat ezberdintasun ditu pentsio-sistema publikoaren bilakaerak Europako gainerako herrialdeetakoarekin alderatuta, Sistemaren estaldura sendotu, antolatu eta hedatzearekin batera, izan ere, aldaketa handiak ere izan ditu: pentsio-gastua murriztea, ekarpenak handitzea eta kudeaketa-eremu pribatu osagarrien etorrera.

1985etik 2003ra arte, eztabaida politiko nagusia hau izan da: banaketa-sistemari eutsi, etengabeko aldaketak eginez, edo kapitalizazio-sistema bihurtu (publikoa edo pribatua). Gobernu, alderdi politiko, sindikatu eta enpresaburuen arteko eztabaida eta negoziazioarekin batera, nahitaezko sistema (banaketa eta kapitalizazioa) misto baten aldeko trantsizio ideologiko eta instituzionala gertatu da. Kapitalizazio pribatuko sistema batean amai daiteke trantsizioa etorkizunean. Banaketa-sistema publikoaren kapitalizazioa ez dute onartzen gaur egun ez Espainiako gizarteak ez pentsiodunek, baina ari da nabaritzen, pixkanaka, joera hau: nolabaiteko pribatizazio-moduren bat ezinbestekoa izango dela onartzekoa. Epe luzera sistema publikoak porrot egingo duela dioen mezu alarmistaren ondorio da joera sozial hori (Rodríguez Cabrero, 2004:158).

Espainiako alderdi politikoek izenpetu zuten Toledoko Ituna³, eta bat egin zuten gerora harekin sindikatuek eta patronalak (Espainiakoek, betiere). Itunaren helburua da, epe laburrera, pentsio-sistema publikoa salbatzea, baina, pixkanakako aldaketak direla medio, bidea irekiz kapitalizazio- eta pribatizazio-bideak zabaltzeari. Presio ideologiko eta mediatiko ugariko testuinguruan sinatu zen Ituna, nazioarteko erakundeen eta finantza-sektoreen bedein-

³ 1995ean, 1985ean hartutako hainbat neurri izan bazituen ere aurrekari. Aipatzekoa da, neurri horietatik, kotizaziopeko pentsioa jaso ahal izateko gutxieneko denbora luzatzea, baita pentsioa kalkulatzeko epeak gogortzea ere (azken 8 urteak; lehen, azken biak ziren).

kapenarekin. Sektore horiek izango dira eredu-aldaketaren onuradun nagusi, izan ere.

Pentsio-sistema joera berrietara birdoitzten edo egokitzen ere saiatu zen Ituna, 2003an batez ere. Besteak beste, lan-merkatuan gero eta emakume eta langile immigrante gehiago ari dela hartzen zuen kontuan Itunak⁴. Epe laburrera hitzarmen aurrerakoi batzuk sinatu ziren arren -kotizaziopeko pentsio minimoak igotzea eta Errserba Funtza sortzea, adibidez-, beste aldaketa batzuek baliogabetu egin zituzten hasierako haiek. Erreserba Funtzaren erabilera politikoak, berriz, lohitu egin zuen jatorrizko proiektua⁵. Bestalde, noiznahi entzuten dira 'mehatxu-hotsak'; adibidez, oinarri arautzaileak aldatuko ote dituzten eta pentsioa kalkulatzeko langilearen lan-bizitza osoa kontuan hartuko ote den, jakinik azkeneko urteetan egiten direla kotizazio handienak.

Toledoko Ituna honegatik sinatu zen: lehiakideetako bakar bat ere ez zelako gauza izan bere proposamenak aurrera eramateko, ez behintzat bere interesak ongi zaintzeko moduan. Baditu Itunak sistema publikoa sendotzeko proposamenak, baina baita haren pribatizazioaren aldekoak ere. Horrek ez du esan nahi Itunaren eragina neutroa denik. Ez dio argi berderik ematen pribatizazioari, baina sistema publikoa deskapitalizatzen du, eta pribatua sendotzen (Torres, 2004).

Pentsioen kontuak karga politiko handia duenez, aldaketa handienak ezin dira zuzenean plazaratu (patronalaren sektore batzuk hala nahi arren), baina ez dirudi Espainiako sindikatuek ere baliabide nahikorik dutenik sistemaren 'isuriari' eusteko, hau da, denboraren poderioz pentsio-sistema publikoa edukirik gabe utziko lukeen ur-ataka ixteko. Egia da ados jarri direla Espainian -orain artean behintzat- kapitalizazioaren eta pribatizazioaren aldekoak eta bana-keta-sistema publikoa aldarrikatzen omen dutenak. Epe ertainera, ordea, ez dirudi adostasunak iraungo duenik. Kotizazioen bidez

4 Ikus Rodríguez Cabrero, 166. orrialdea.

5 Aipatu behar da, bestalde, Gizarte Segurantzaren superatibekin bakarrik hornitzen dela Funtza (ez haien guztikoarekin, gainera), ez dela nahikoa inondik ere, eta ez duela argitzen nola finantzatu behar diren pentsioak etorkizunean. Titulu publikoetan inbertitzen badu, nola bihurtu likido tituluak? Zergak igo egingo lirakeke, edo gastu publikoaren beste kontusail batzuk murriztu beharko lirakeke?

pentsioak ordaintzerik ez dagoela nabarmentzen denean, hautsi egin daiteke Ituna, zehaztu egin beharko bailitzateke zer birjartzetasia izan behar duen sistema publikoak, zer garrantzi izango duten pentsio-plan osagarriek eta zer zerga-kostu haiek sustatzeak, besteak beste. Europako zenbait herrialdetan (Frantzia, Austria...) izan diren gatazka larrien parekoak sor litezke, bada, Espainian ere.

Rodríguez Cabreroren iritziz, nolabaiteko orekari eutsi ahal diote Espainian privatizazioaren aldekoek eta kotizaziopeko pentsio publikoak aldarrikatzen dituztenek: "Finantziazio-iturriak bereizteak, kotizazioak sendotzeak erretiro-adin malguak eta pentsioa kalkulatzeko epea luzatzeak (merkatua modu kontrolatuan sustatzeko faktoreak, guztiak ere) bideragarri egin dezakete banaketa-sistema, baldin eta aldi berean sistema sendotzeko desmerkantilizazio-politikak (behar-beharrezkoak) aplikatzen badira -familia babesteko neurriak (haurrak eta besteen mendeko pertsonak batez ere), gizonetako eta emakumezkoen arteko soldata-desberdintasunak gutxitzea eta enplegu ezegonkorraren tasa jaistea-. Egoera horiek guztiek, izan ere, eragotzi egiten dute biztanleria kotizatzailearen hazkunde egonkorra" (Rodríguez Cabrero, 2004:184).

Pentsio-sistemen geroari buruzko eztabaida egituratzeko tresna egokitzat jo genezake Toledoko Ituna, gatazka saihestu eta 'estatu-arazo' bihurtu duelako pentsio-sistema publikoaren gaia, baita hauteskundeetako lehiatik aparte utzi ere. Euskadin, are nabarmenagoa izan da hori, adostasun-eremua badagoelako, batetik, eta erakunde autonomikoek GS kudeatzeko eta hari buruz legeak egiteko esku-menik ez dutelako, bestetik.

Hemengo enpresa eta bankuetako arduradunek Espainiakoek bezalatsu dakusate gaia, eta haiek bezain pozik eta kezkatu daude. Horixe bera gertatzen zaie Espainiako sindikatuei ere (ñabardura batzuekin, betiere, UGTk ez baitzuen sinatu Itunaren azken berrikuspena). Denbora irabazteko baliatzen dute denek Ituna, indar-proporzioa hobetzeko itxaropenarekin. ELA eta LABek, berriz, bertako lan-harremanen esparrua aldarrikatu dute. Esparru horrek, jakina, izango luke eraginik GSren sisteman. Lan-harremanen alorrean dabilen gatazka-giroa gainditzea litzateke lehen urratsa pentsioei buruzko nolabaiteko hitzarmenen bat adosteko edo horretarako aukera sortzeko.

Alderdi politikoei dagokienez, PSE-EEk, PPK eta EB-IUk ez dute inongo arrazoirik ikusten GSz Espainian ez bezalako irizpiderik izateko Euskadin, ez baitute aldarrikatzen Autonomia Estatutua gainditu behar denik alor horretan. Gai horri buruz azkenaldian esan duten gauza bakarra da GS ez litzatekeela bideragarri izango EAEn, baldin eta burujabetza-prozesu hipotetikoren batek aurrera egingo balu. Ezker abertzaleak, berriz, nahikoa lan du legez kanpo jarri dutenetik, eta ez dago gaur egun GSz hausnarketa politikorik plazaratzeko moduan.

Eusko Jaurlaritzari dagokionez, sendotu egin ditu babes sozialeko neurriak eskumenik duen alorretan, 1980ko hamarkadaren erdialdean jarri zituen martxan pobreziaren aurkako planak, eta, oro har, positibotzat jo behar da plan horiek gizarteko sektore ahulenei ematen dieten gutxieneko errenta-maila (beste autonomia-erkidego batzuetakoa baino askoz handiagoa). Azkenaldi honetan, berriz, badirudi babes sozialeko beste atal batean egin nahi dela aurrera: BGAEen bidezko gizarte-aurreikuspen osagarrian, alegia, horretarako eskumen arautzailea badu-eta Jaurlaritzak. Hortaz, bi euskarri ditu babes sozialeko euskal ereduak: gutxieneko errentak bermatzeko sistema, finantziario eta kudeaketa publikoa dituen, gizarteko beharrian larrienei aurre egiteko, batetik; beste, sistema profesional bat, kudeaketa pribatua duena, sendotu eta antolatu beharrekoa. EBk eta nazioarteko beste hainbat erakundek gomendatzen duten sistemaren osoa antzekoa da hori. Badirudi, bestalde, begi onez ikusten duela Jaurlaritzak alor horretan Espainian izaten ari den bilakaera.

Sistema gero eta pribatuago, gero eta 'aseguruzaleago' (banaketa gutxiago) batera jotzen bada, lehenbiziko ondorioa Espainiako herrialdeen artean desoreka sortzea izan daiteke. Izan ere, zenbait aldagairen bilakaera (hazkundera, enplegua, emakume gehiago biztanleria aktiboan, immigrazio-tasa...) oso desberdina eta desorekatua izan daiteke, herrialdeen arabera. Hala, bada, sistemaren elkartasuna ez litzateke bakarrik EAEn eta Espainiako gainerako herrialdeen arteko auzia, hainbat unibertsitate-irakasle espainiarrek besterik dioten arren, Espainiako herrialdeen arteko eta eremu metropolitano handietako desoreka areagotzea kohesio sozialaren kalterako izango litzateke.

5 Eredu-aldaketei buruzko azalpenak

Borondate politikoa eta azalpen ideologikoa

Biztanleria nabarmen zahartuko dela eta horrek diru-sarrerak murriztea eta, aldi berean, pentsio-gastua handitzea ekarriko duela, horra 1980ko hamarkadaren erdialdean sortu zen pentsio-sistemen geroari buruzko eztabaidaren mamia. Hori guztia dela eta, banaketa oinarri duten pentsio-sistema publikoak ez direla etorkizunean bideragarri izango aurreikusten zen, defizitarioak izango direla alegia.

Ez zen kasualitatez sortu eztabaida sortu zen bezala. 1980 eta 1990eko hamarkadetan, aurrekontuen oreka zen politika ekonomikoaren obsesio nagusia, aldagai eta agregatu monetarioei zegozkien helburuak lortzea. Bestalde, ekonomiaren globalizazioak eskatzen zituen eraginkortasuna eta lehiakortasuna lortzeko eragozpen zat jotzen zen garai hartan sistema publikoa. Azkenik, areagotu egin zen urte haietan ekonomia errearen eta ekonomia finantzarioaren arteko haustura, hots, gero eta gehiago funtzionatzen zuen ekonomia finantzarioak erreala alde batera utzita, eta errenta nazionalen eta enpleguan inongo eraginik ez zuten errentagarritasun finantzario handiak eskuratzen ziren. Horrenbestez, "era guztietako pentsio-sistema publikoek metatutako baliabideak harrapakin inbidia-garri bihurtu ziren. Kapital pribatuak ezin zion muzin egin harrapakin hari, izugarrizko errentagarritasuna eman zezakeen eta" (Torres, 2004).

Ez da, bada, harritzekoa pentsio-sistemak aldatzeko proposamenen noranzkoa: batetik, banaketa-sistema publikoak 'arrazionalizatzeari' zuten helburu, pentsio-gastuaren hazkundea eten eta haren porrota eragozteko; bestetik, kudeaketa pribatuko kapitalizazio-sistemarako trantsizioa erraztea, horretarako giro egokia sortzea bai erakundetan bai iritzi publikoan.

Ideologiak izugarritzko garrantzia zuen eztabaida horretan, sarri-tan ezkutatuta bazegoen ere. Azterketa ugari egin ziren pentsio-sistemen geroaren hainbat alderdiri buruz: demografikoak (biztanleriaren zahartzea), ekonomikoak eta finantzarioak. Ondoren, banaketa-sistema publikoak aldatzea (osorik edo partzialki) ezinbestekoa zela esan zen, laster bideragarritasunik ez zutela izango eta. Ekonomia 'globalizatu egin' dela-eta gastu soziala murriztea eta enpleguaren malgutasuna (ezegonkortasuna) aldarrikatzen dituen diskurtsoaren oso antzekoa da pentsioei buruzkoa. Gelditzerik edo aldatzerik ez dagoen zer bat balitz bezala aurkezten du globalizazioa diskurtso horrek, nahitaez hartara egokitu beharra omen daukaguna, eta ez interes jakin batzuen alde nazioarteko erakundeek eta gobernuek bultzatutako prozesua.

Noski, biztanleriaren zahartzeak hainbat zalantza sortzen du pentsio-sistema publikoek gerora izan dezaketen bideragarritasunaz, egungo egiturari eusten badiote behintzat. Ekonomiaren eta produktibitatearen hazkunde-tasen bilakaeraren araberakoa izango da bideragarritasuna, etorkizunean izango den biztanleria aktiboaren tasaren araberakoa (immigrazio-, jaiotza-, langabezia- eta enplegu-tasak), sistemek bermatzen edo ordeztzen duten errentaren zenbatekoaren araberakoa... Auzian aldagai askok du zerikusia, eta, askotan, zaila da epe luzera zer bilakaera izango duten iragartzea⁶. Zailtasun hori ikusirik, zuhur jokatzeko litzateke egokiena, aldaketa sakonak ez egitea, doiketak egiteko aukera ematen dutenak, pentsio-gastua eta kotizatzaile-pentsiodun arteko ratioa zenbat aldatzen diren ikusita. Horixe ari dira egiten, hain justu, EBko herrialde gehienak, salbuespenak salbuespen. Alabaina, oso hedatua dago bestelako uste bat, hots, egungo banaketa-sistema publikoen ordez, osorik edo partzialki, kapitalizazio pribatuko pentsio-funtsak erabili behar direla. Aldaketa handia izanik ere hori, hala egitea gomentatzen dute Munduko Bankuak eta Europako Batzordeak.

Honela arrazoitu ohi dute kapitalizazio pribatuko pentsio-sistemen aldekoek haien premia: pentsio-sistema publikoek behera era-

6 Adibide bat: 2004ko abuztuaren estatu espainiarrerako bi proiektzio demografiko argitaratu ziren; bata, INErenak (2001eko erroldan oinarritua), 53,1 milioiko biztanleria kalkulatu du 2050erako; Washingtoneko Biztanleriaren Bulegoak, berriz, 41,3 milioikoa.

giten diote aurrezpenari, eta, ondorioz, baita inbertsioari eta produktu nazionalaren hazkunderari ere. Ondorioa: sistema kapitalizatutara joz gero hobetu egingo omen lirateke ekonomiaren emaitzak. Zenbait adituren lanek (Atkinson, 1999), ordea, diote ez dagoela garbi nola eragingo liokeen aurrezpenari kapitalizazio-sistemetara igarotzeak. Atkinsosen iritziz, aurrezpen-tasak gora eginda ere ez omen du horrek zertan ekarri, automatikoki, inbertsioaren eta ekonomiaren hazkunderik. Horretarako, pentsio-fondoak nola kudeatzen diren eta zer denbora-epetan ebaluatzen diren emaitzak ikusi behar omen da lehenbizi.

Pentsio-plan pribatuen abantailak goresteko erabiltzen den beste argudio bat hau da: publikoek baino errentagarritasun handiagoa omen dute. Ordea, ikusteko dago geroko pentsiodunei zenbateko irabaziak ekarriko dizkien pentsioen kapitalizazioak, faktore hauek kontuan hartu behar baitira: pentsio-funtsek merkatuan izango duten errentagarritasuna aurreikusteko zailtasunak, errentagarritasun handiko aktiboetan inbertitzeak dakartzan arriskuak, krisi finantzarioak, sistema finantzarioaren gardentasun eskasa... Errentagarritasun-datu ikusgarriak aurkezten direnean, bestalde, ez da aipatzen zer kostu eragingo lukeen banaketa-sistematik kapitalizaziokora trantsizioa egiteak. Izan ere, trantsizio-epe horretan baliabide osagarriak eskuratu beharko lirateke sistema publikora kotizatu zuten guztien pentsioak ordaintzeko. Zor publikoaren nahiz zergen bidez ordaindu, hainbat arazori aurre egin beharko litzaioke (Zubiri, 2003:59-64). Kontuan hartu beharrekoak dira, bestalde, plan pribatuak kudeatu eta administratzearen kostuak, eta funtsak urtesari bihurtzearenak.

Kapitalizazio-sistemen abantailak zalantzan jartzeaz gain, beste hau ere aipatu beharra dago: pentsio-plan pribatuek ez dute konpontzen biztanleriaren zahartzea. Sistema pribatuetan, erretiratzeko unean aktiboak saltzen diren prezioaren araberakoa da pentsioaren zenbatekoa. Biztanleriaren zahartze-aurreikuspenak betetzen badira, belaunaldi ugariak erretiratzeko unera iristen direnean gerta liteke aktiboen prezioa txikia izatea (desizozte-efektua deitzen zaio horri); hortaz, pentsioen zenbatekoa ez litzateke izango aurrez espero zen adinakoa⁷. Bideragarritasun-arazoak izango lituzkete

7 Handiagoa izango litzateke eragin hori herrialde askok pentsioak kapitalizatu

sistema horiek, banaketa-sistemek bezala, ekonomiaren hazkunderatasak txikiak suertatuz gero (Serrano et al., 2004) eta menpekotasun-tasa produktibitateaz gaindi haziz gero (Esteve eta Muñoz de Bustillo, 2004).

Azalpen teknikoak

Atal honetan, Espainiako GS sistemaren bideragarritasunari buruz egin diren hainbat azterketaren ikuspegi orokorra ematen saiatuko gara. Aurkezten ditugun bost azterketak bat datoz honetan: hemendik 2040-2050 urteetara arte, hazi egingo da pentsio-gastua (BPGrekiko portzentajea). Alabaina, izugarri aldatzen da hazkundearen aurreikuspena, faktore hauen arabera:

* Aztertutako pentsio-gastuen atalak: La Caixa, Serrano et al., MTASS eta Fedea-ren aurreikuspenek kotizaziopeko pentsioak bakarrik aztertzen dituzte; Ecofinek, aldiz, 55 urtetik gorakoen ordezkatzeko-errenta guztiak (zergak ordaindu aurretikoak) sartzen ditu pentsio-gastuan (zahartzaro-pentsioak, erretiro aurreratuak, sektore publiko eta pribatuko langileen eta autonomoen baliaezintasun-pentsioak, biziraupen-pentsioak, gerra-pentsioak eta kotizaio gabeko beste hainbat pentsio).

* Aldagai demografiko, ekonomiko eta laboralen bilakaerari buruzko aurreikuspenak (ikus 1. koadroa).

Proiekzio teknikoak diren arren, hasierako hipotesien hautaketan sumatzen da gaiaren alderdi ideologikoa. Horra zergatik ageri diren hain alde handiak abiapuntutzat hartzen diren aldagai demografiko, ekonomiko eta laboraletan. Horrenbestez, emaitzak berretsi egiten du sistema publikoa bideragarria dela (aldaketa batzuk eginez gero) eta pentsio-sistemaren oinarri nagusi izaten jarraitu behar duela (Serrano et al.), edo justu kontrakoa, hots, sistema publikoa ez dela bideragarria eta kudeaketa pribatuko kapitalizazio-sistemekin osatu beharko dela (Fedea, La Caixa).

Sistema publikoak osagarriak behar dituela diotenen artean dago Eusko Jaurlaritzaren txostena ere (Eusko Jaurlaritza, 2003).

eta pribatizatu nahi balituzte. Bestalde, ez dirudi herrialde pobreenetako biztanleen aurrezkiak aski izango lirakeenik aktibo horiek erosteko.

Txosten horren hipotesi nagusiak ez du aurreikusten arazo ekonomikorik epe labur eta ertainera EAeko sisteman (2010erako, BPGren %0,7ko superabita aurreikusten dio sistemari). Epe luzeagora begiratuz gero, ordea, aldaketa demografikoez defizita eragin omen dezakete sisteman, dio txostenak (BPGren %8,1 2050ean), hazi egingo omen baita pentsio-gastua (%17,4 BPGrekiko). Datu hori bat dator Ecofinen estatu espainiar osorako egiten duen gastu-aurreikuspenarekin (%17,3). Aipa dezagun, bestalde, migrazio-saldo nulua aurreikusten dela testuinguru hipotetiko horretarako, gauzak bestela ari badira gertatzen ere (2000n, 2.560 laguneko migrazio-saldo positiboa zegoen)⁸.

EAeri dagokionez, nahitaez aipatu behar orain gutxi egindako azterketa bat, Euskal Herriak burujabetza lortuz gero hemengo Gizarte Segurantzaren pentsio-sistema bideraezina izango litzatekeela frogatzeko asmoz egina (López et al., 2004). Ez dugu sartu aurrekoekin batera, epe luzerako aurreikuspenik egiten ez duelako (2010an dauka muga) eta helburu duelako frogatzea Espainiako GSren sistema bideragarria izango dela urte horretara arte eta EAeko sistema propioak ez lukeela bideragarritasunik izango (kotizazioen alorra bakarrik aztertzen du). Bestalde, oso metodologia 'iluna' erabili dute azterketa hori egiteko⁹. Aurreikusten duen egoerari dagokionez, esan dezagun ez duela zertan horrela izanik. Izan

8 Azterketak horrek berak, aldagai nagusien eragina aztertzean, ondorioztatzen du immigrazioak eta lan-merkatuaren hobekuntzak eragin nabarmena dutela pentsio-sistemaren finantza-saldoan; aldiz, hezkuntzaren hobekuntzak eta jaiotza-tasa handitzeak ez lukete aparteko eraginik izango. Hortaz, sentsibilitate-azterketak frogatzen du migrazio-saldo positiboak eta jaiotza-tasa handitzeak egoera hau ekarriko luketela: %17,4tik %13,3ra jaitsiko litzateke 2050erako BPGrekiko pentsio-gastua. Kopuru hori da, gutxi asko, La Caixak estatu espainiar osorako egin duen proiektioarena. Sistemaren eskuzabaltasun eskasagoa gehitzen badiogu horri (de facto ari da aplikatzen jada irizpide hori, kotizazio eta soldaten minimo eta maximoen arteko erlazioan aldaketak eginez, adibidez), ikerketa berak aurreikusten du BPGren %9,5era jaitsiko litzatekeela pentsio-gastua 2050erako. Esan dezagun, bestalde, produktibitate-hazkundearen aurreikuspena %1eko izan dela ikerketa horietan, hau da, lehen aipatutako azterketa guztietan erabili den txikiena.

9 Gainerako proiektzioen hasierako hipotesiak eztabaidatzea badago ere, lan honek ez da inon zehazten zein diren hipotesi horiek ez BPGren hazkundeari, ez enplegu- ez langabezia-tasei dagokienez. Aipatzen diren iturri bakarrak: INEren Egonkortasun Programa eta Kontabilitate Erregionala. Kontua da, ordea, iturri horiek ez dutela aipatzen autonomia-erkidegoetarako BPGren eta enpleguaren hazkunde-aurreikuspenik.

ere, balizko burujabetza-egoera batean, EAEk ez luke soilik Gizarte Segurantza defizitario bat (kotizazioei dagokienez) jasoko herentzian; sistema aldatzeko aukera ere izango luke (finantziazio-iturriak, kotizazio-oinarriak, pentsioen gehieneko eta gutxieneko zenbatekoak...), baita legeriaren hainbat alderdi moldatzeko ere (lan-esparrua, immigrazio-legeak...) sistemaren arazoei aurre egiteko. Arazo horiek, bestalde, banaketan eta belaunaldien arteko elkartasunean oinarritutako gainerako sistemen oso antzekoak izango lirarteke. Balizko burujabetza edo independentziarik eskuratuz gero, hainbat egoera hipotetiko izan genitzake. Baliabide falta ez litzateke, seguruenik, oztopo handiena izango bertako Pentsio Sistema osatzeko¹⁰. Zailagoa litzateke, aldiz, sektore aurrerakoiak eta liberalak ados jartzea helburuak direla eta.

Hona hemen eredu teknikoari buruzko ondorio batzuk:

- * Balio politiko eta ideologikoen garrantzi handia dute den-denetan. Baldintzatu egiten dituzte hasierako hipotesiak aldagai demografiko, ekonomiko eta laboralen bilakaeraz, eta, jakina, emaitza ere bai. Ez da zehazten zer mekanismok baldintzatzen duten aldagaien bilakaera; sarritan, etorkizuneko balizko batezbestekoak estrapolatzen dira, edo exogenotzat jotzen diren aldagaien balioak nahierara aukeratzen dira. Gainera, kontuan izan behar da zaila dela hain epe luze-raldai ekonomiko eta demografikoen proiektzioak egitea. Hori dela eta, zuhurtziaz aztertu behar dira lan horiek emaitzak.
- * Elkarren antzekoak dira EAEn pentsio-sistemak behar dituen aldaketak eta EBko beste ekonomia batzuetakoak. Horrek ez du esan nahi sistemaren ardatz nagusiak (pentsio-sistema publikoa) derrigor ahuldu beharra daukanik.
- * Kontua ez da EAEn kotizaziopeko pentsio-sistema bideragarria edo bideraezina den, baizik eta errentak bermatzeko sistema osoa ote den bideragarria, edo, areago, babes sozialeko sistema osoa. Zalantzarik gabe, aldaketak egin beharko

¹⁰ Badira datu adierazgarri batzuk, "Pobreziaren aurkako euskal sistema da esku-zabalena, 2003an, 103.000.000 euro gastatu ziren GGSetan eta 24.000.000 BBLetan" (El País, 2004ko maiatzak 2). 2003an GGS eta BBLetan gastatutako dirua aski zen ia 2002an Gizarte Segurantzak EAEn izan zuen defizita ordaintzeko (127.726.976 euro).

dira etorkizuneko premia sozialak asetzeko. Horretarako, hausnartu beharra dago iritsi nahi den ongizate-mailaz eta/edo onartzeko prest gauden pobrezia-mailaz.

1. koadroa. Pentsio-gastuaren proiektzioak

	Urteak	La Caixa (Herce eta Alonso)	Serrano et al.	Ecofin	MTASS Egonkortasun programa	Fedea (Jimeno)
Biztanleria (milioi lagun)	2025					40,5
	2040	36,8	42,7	37,3		
	2050	34,1	41,1	35,1	41,2	39,1
Menpekotasun-tasa= 65 urtetik gorako biztanleria-tasa (%) 16-25 urte bitarte	2025					%34,66
	2040	%53,8	%50,23			
	2050	%62,8	%56,2	%60	%56	%55,89
Urteko migrazioak	30.000	160.000	60.000	160.000	30.000	
Produktibitatea	2020-2050	%3				
	2000-2050			%2,1		%2,5
BPGren hazkundera	2005-2020	%3				
	2035	%1,6				
	2040	%1,3				
	2045	%1,7				
	2050	%2,3				
	2002-2040		%2,5			
	2000-2050			%1,8		
Jarduera-tasa	2025-2050	%70				
	2025		%68,3			
	2040		%78,7			
Enplegu-Tasa	2025		%63,5			%72,4
	2040		%74,7			
	2050					%73,1
Pentsio gastua BPGrekiko (%)	2040		%11,25		%12,06-12,6	
	2050	%13,36		%17,3		%26,6

Aurreikuspen osagarria: orientazioa eta doiketak

Aurreikuspen-sistema osagarriaz mintzatzeko, kontuan izan EBko estatuen helburu esplizitua ez dela, oraingoz, banaketa-sistema publikoaren ordezkari kapitalizazio-sistema ezartzea, baizik eta kapitalizazio-plan osagarriak (hautazkoak) sustatzea, pizgarri fisikalez baliatuz.

Gauza asko dago argitzeko, beraz, aurreikuspen osagarriaz. Izan ere, botere publikoek ez daukate zertan hura bultzatu baldin eta ez badu banaketa-sistema publikoa ordeztu behar. Aitzitik, aurreikuspen osagarrien helburua langile guztien pensio publikoak osatzea bada, aktibo-garaian langileek jasotzen zuten errentaren parekoa kobratzen eta etorkizuna planifika ahal dezaten, aurrez zehaztu behar litzateke zenbateraino murriztu behar den sistema publikoaren babes-maila (Alemanian egin duten bezala), edo sistema publikoak gutxieneko zenbateko bat besterik ez ote duen bermatu behar argitu. Dena den, ikusirik egungo sistema publikoen sorrera erretiro-garairako langileek behar adina aurrezten ez zutelako etorri zela, langile askok ez lukete plan osagarriak egingo hautazkoak izanez gero. Hortaz, etorkizuneko murrizketek erretiratuen pobretze orokorra eragingo lukete bakarrik (errenta ertain eta txikiak jasotzen dituztenena, batez ere).

Bestalde, benetan soziala izateko, aurreikuspen osagarriak langile guztiei iritsi behar zaizkie. Hori dela eta, eremu kolektiboan egin behar da azterketa (aurreikuspen- eta enplegu-sistemak); aurreikuspen indibidualen sistema, berriz, aipatu bakarrik egingo dugu¹¹. Sistema indibidualaren eginkizuna soldataren zati bat kotizazioetatik kanpo daukatenean (kotizazio-oinarri maximoak daudelako) birjartze-tasa handiak berreskuratzea litzateke.

Gainera, errenta ertain eta handiak jasotzen dituzten sektoreetan arrakasta handia izan dute aurreikuspen indibidualen planek (%67k daukate horrelako planen bat); errenta ertain eta txikiak

¹¹ *Sozietate-sisteman, edozein sozietate, sindikatu edo gremio da sustatzaile, eta erakundeko bazkideak, partaideak edo afiliatuak. Enplegu-sisteman, edozein erakunde, korporazio, sozietate edo enpresa da sustatzaile; bazkideak, berriz, haien enplegatutak. Sistema indibidualen, finantza-erakunde bat edo gehiago dira sustatzaileak; bazkideak, berriz, pertsona fisiko oro.*

jasotzen dituzten sektoreek ez diote ekarpen handirik egiten sistema osagarriari.

Pizgarri fiskalen eskutik etorri da, batik bat, aurreikuspen osagarriak (indibidualak batez ere) 1990eko hamarkadaz geroztik izan duen hazkundera. Bereziki 1995etik, errenta handiak jasotzen dituzten sektoreen aurrezpena sustatzeko sistema bihurtu dira pizgarri fiskalak.

Ez dago argi, bada, aurreikuspenaren eginkizuna, ezta pizgarri fiskalei aurreikuspen osagarria bultzatzeko halako garrantzia zergatik ematen zaien ere. Ez dago argi zergatik lehenetsi behar den aurreikuspen osagarriko sistemari inbertitzea beste inbertsio-modu batzuen gainetik, horiek ere erabilgarri baitira erretiratu ondoren errentak jasotzeko. Ikusteko dago, bestalde, pizgarri fiskalek aurrezpenaren hazkunde handia ekarriko dutenik. Litekeena da beste aktibo batzuetan inbertitutako aurrezkiak aurreikuspen osagarriko planetara aldatzea, ez besterik. Hala balitz ez lukete balioko etorkizunean pentsio-gastua murrizteko. Ez du zentzurik, bestalde, sektore publikoa aurreikuspen-sistema pribatuak finantzatzeko aritzeak (pizgarri fiskalak emateko zerga gutxiago jaso behar da) errenta handiagoak lortzeko, sektore publikoak nahikotzat daukan errenta-maila baino handiagoak alegia (sistema publikoaren birjartze-tasak adierazten du zein den maila hori).

Spainian erabiltzen diren pizgarriei dagokienez, pizgarri fiskalen baliagarritasuna zalantzan jartzen duten hainbat datu azalduko dugu. Lehenik eta behin, zerga-kostu handia dakar Sektore Publikoak diru-sarrera horiei uko egiteak, are gehiago plan osagarriak gizarte osora hedatzen badira. Adibidez: gaur egungo kenkariakin, aurreikuspen osagarritan inbertitutako 0,3 bilioiko kostu fiskala ia 0,1 bilioikoa izan daiteke. Kontuan izan kopuru horrek (0,3 bilioi euro) ez lukeela finantzatzeko, pentsio osagarrien bidez, egungo pentsioen ezta heren bat ere (Zubiri, 2003:82).

Bestalde, aurreikuspen sozial osagarriko sistemetara ekarpenak egiteagatik enpresei kenkariak ematea eta ekarpen horientatik GSra kotizatu beharrik eza jokabide diskriminatzaileak dira, aurreikuspen osagarriaren alde egiten baita, dirutan ordaindutako soldata-igoeren alde egin beharrean (Serrano, 2004:183). Gure iritziz, aurreikuspen sistema osagarria hedatu eta osatzeko erabili behar litzateke tratamendu fiskal hori (GSrena baino hobea), eta aurrei-

kuspen-sistema kolektiboen aldeko diskriminazioa egin behar litza-teke errenta ertainak eta ertainak/txikiak jasotzen dituztenen alde.

Horrekin batera, sistema osagarrietara egindako ekarpenen PFEZren zerga-oinarria murrizteari dagokionez, etengabe igo dira murriztu daitezkeen ekarpenen gehieneko mugak 1996tik. Ekarpinak, normalean, gehieneko mugatik oso behetik ibiltzen direnez, horren onuradun bakarrak errenta handiak jasotzen dituz-tenak dira. Beren faktura fiskala hobetzeko erabiltzen dute sektore horiek aurreikuspen soziala.

Gainera, gerta daiteke hoberi horien zati bat funtsen kudeatzai-leen eskuetara joatea, merkatuak baino errendimendu txikiagoa ematen dute eta. Hala eta guztiz ere, errentagarria izan daiteke inbertsioa, aurrezpen fiskalari esker (hala gertatu da, sistematikoki, etxebizitza aurrezki-kontuekin).

Horrek guztiak zalantzan jartzen du kapitalizazio pribatuko sis-temei ematen zaizkien laguntza fiskal eskuzabalen premia. EAEko zerga-araudia garestia eta atzerakoia da, errenta handiko sektoreei laguntzen baitie erretiro-pentsio osagarriak egiten. Gainera, errenta handien hartzaileek bereganatzen dituzte hoberi fiskal gehienak (Eusko Jaurlaritza, 2003:126). Beraz, errenta handiak dituztenentza-ko optimizazio fiskaleko tresna izateari utzi behar dio babes osaga-riak, eta kenkari fiskalak jaso ditzaketen ekarpenentzako gehiene-ko mugak gehiago ez zabaldu. Halaber, soldata-mailarekiko (ekar-penekiko ere, beraz) proportzionalak ez diren beste laguntza-mota batzuk garatu behar dira, errenta handieneko sektoreek ez ditzaten jaso onura fiskal handienak.

Errentagarritasunari dagokionez, garbi dago aurreikuspen osa-garriak ez duela izan behar erretiro-pentsioen oinarri, errentagarri-tasun txikiak izan baitaitezke denbora-epe luzeetan. Azken urteotan, adibidez, erretiratzeko zorian zeudenei asko jaitsiz zaie meta-tutako kapitala. Funts hori erretiro-garairako diru-sarrereren zati garrantzitsua baldin bazen, erretiroa atzeratu egin beharko zuen langileak, edo aurreikusitako baino bizi-maila txikiagoarekin kon-formatu (Zubiri, 2003:74). Kudeatzaile pribatuek ezin dituzte arris-ku kolektibo horiek estali, hau da, ingurune jakin bateko herritar guztiei eragiten dietenak, uholdeen antzera. Erantsi diezaiogun horri guztiari beste arrisku bat: errentagarritasun txikiko inbertsio desegokiak aukeratzekoa.

Faktore horiez gain, ordea, badira kontuan hartu beharreko beste batzuk kapitalizazio-sistema pribatuak eta banaketa-sistema publikoak elkarrekin konparatzeko. Adibidez, komisioak (kudeaketa-komisioak, funts batetik bestera aldatzeagatikoak, kapitala errenta edo urtesari bihurtzeagatikoak...), edo aurreikuspen pribatua sistema publikoak estaltzen dituen kontingentzia guztietara hedatzearen kostuak (zahartzaroa, alarguntza, baliaezintasuna, zurtasuna, inflazio-arriskua...). Handiak izan daitezke kostu horiek, langilearen ekarpenaren erdia baino gehiagokoak.

Horra, bada, zer dela-eta duten horrenbesteko interesa finantza-erakundeek pentsio-sistema publikoen bideraezintasunarekin herritarrak izutzeko eta horretarako ikerketak babesteko. Gogoratu, bestalde, pentsio-plan baten edukitzaileen administrazio-kostuak diru-sarrerak direla haiek kudeatzen dituen erakundearentzat (Esteve eta Muñoz de Bustillo, 2004:311).

Prestazioak jasotzeari dagokionez, Espainian aplikatutako politikek ekarpen zehaztuko sistemak sustatu dituzte, prestazio zehaztuko gainera. Hala, bizitza laboral berbera duten langileek antzeko prestazio publikoak jasoko dituzte, baina prestazio osagarri desberdinak. Hortaz, prestazioak homogeneizatzeko tresnak erabili behar dira. Kontuan izan gure inguruko herrialdeetan pentsio kapitalizatuen garrantzia handiagoa dela (Herbeheretan, Erresuma Batuan eta AEBetan, adibidez, erretiro-pentsioaren %40-50 izaten dira) eta kapitalizazio-sistema nagusia jasotze zehaztua dela (Herbeheretan, planen ia %100). Jasotze zehaztuko plan horietan, minimoa izaten da jasotako pentsioaren eta merkatu-errentagarritasunaren arteko erlazioa; pentsioaren zenbatekoa, beraz, azken urteetako soldaten eta kotizatutako urte-kopuruaren arabera izaten da (Zubiri, 2003:88).

Hemengo aurreikuspen sozialeko ereduari dagokionez, Borondatezko Gizarte Aurreikuspen Erakundeak (BGAE) dira nagusi. Eusko Legebiltzarraren 25/83 Legeak arautzen ditu erakunde horiek. Espainian, aldiz, Pentsio Planak eta Funtsak dira nagusi (EAEko BGAEen geroztik arautu zituen 8/87 Legeak). Fiskalitateari dagokionez, parekoak dira bi modalitateak. Bien arteko konparaketak dioskunez, barne-antolakuntzaren aldetik parte hartzeko aukera handiagoa ematen diete EAEko BGAEek bere partaideei. Pentsio Plan eta Funtsen barne-egituraketa Planaren

Kontrol Batzordearen esku egoten da; hemengo BGAEek, berriz, nahitaezko bi organo (Batzarra eta Gobernu Batzordea) dituzte, baita hautazko bat ere (Zuzendaritza). Bestalde, babes-eremu material handiagoa dute BGAEek Pentsio Plan eta Funtsek baino: hemengo BGAEek kontingentzia pertsonal babesgarri gehiago hartzen dituzte kontuan, eta, gainera, partaidearen lan-jarduerako ondasunen eta tresnen, etxebizitzaren eta etxeko altzari-tresnen gaineko arriskuak ere estaltzen dituzte (Segalés,1999:183).

Aldiz, inor ez diskriminatzeko printzipio orokorra ez da aplikatzen BGAEen eremuan. Horrenbestez, BGAEen sustatzaileek askatasun osoa dute aurreikuspen-planera nor sartzen den erabakitzeko, baita langile bakoitzaren izenean egin beharreko ekarpenen zenbatekoa finkatzeko ere. Hori dela eta, enpresaburuak eta zuzendaritzakoek bakarrik dute BGAEren babesen enpresa askotan. Beraz, inor ez diskriminatzeko printzipioa aplikatu beharra dago aurreikuspen sozial osagarria gizarte osora hedatzeko. Ikuspegi sozialetik begiratuta, printzipio hori ez erabiltzea da euskal sistema osagarriaren gabezieta bat (Eusko Jaurlaritza, 2003:90).

Bide luzea egin behar dute oraindik botere publikoek babes sozial osagarria garatzeko: sistema publikoaren babes-maila zehaztu behar dute; ematen diren hobari fiskalak berrikusi; aurreikuspen kolektiboari lehentasuna eman pribatuaren gainetik, dirua nekez aurreztu dezaketen kolektiboak integratzeko, eta prestazio zehaztuko sistemak sustatu.

Botere publikoek, bestalde, arautze-lan handia egin beharra daukate aurreikuspen-sistema osagarrien gardentasunari dagokionez (aktiboan epe luzeko errentagarritasuna kalkulatzeko irizpideak homogeneizatu, komisioen kobraketa...), eta beren lana egiten utzi behar diete kontrol- eta ikuskatze-organoei. Horretarako, organo horietako kideei trebakuntza eta aholku emateko bideak jarri behar dituzte, batetik; bestetik, errentagarritasun-irizpideez gain beste batzuk ere aintzat hartzen dituzten inbertsioetara ere bideratu

¹¹ *En el sistema asociado el promotor es cualquier asociación, sindicato, gremio o colectivo y los socios, miembros o afiliados que integran la entidad. En el sistema de empleo el promotor es cualquier entidad, corporación, sociedad o empresa y los socios sus empleados. En el sistema individual el promotor es una o varias entidades de carácter financiero y los socios cualesquiera personas físicas.*

behar dituzte ekarpenak, gizartearentzat onuragarri diren inbertsioetara alegia (enpresa barruko lan-harremanak, ingurumenaren jasangarritasuna...).

Lan zaila da gaur egun nagusi diren irizpideak gainditzea (errentagarritasuna, epe motzeko inbertsioak...), batez ere finantza-alorrean. Hori dela eta, alderdi sozialak enpresen marketin- edo makillaje-operazio huts bihurtzeko arriskua dago. Funtsak kudeatzen dituzten finantza-erakundeek eurek sustatzen dituzte batzuetan operazio horiek. Horrek guztiak kontraesan gogorrek eragin ahal dizkie sindikatuei, langile guztien interesak defendatzen dituztenei, nazioarteko finantza-erakundeen kogestore bihurtzeko arriskua baitaukate, liberalismoaren bultzatzaile handienen laguntzaile alegia.

Horregatik, kontrol-organoen demokratizazioa areagotu eta ekarpenen errentagarritasunaz gain beste irizpide batzuk ere kontuan har daitezten, beste baldintza garrantzizko bat da kontrol-organoetan (Gobernu Batzordea eta BGAEn zuzendaritza) partaidetza paritarioa izatea enpresaburuek eta langileen ordezkariak. Hartara, erabakiren bat hartzeko, alde bietako ordezkarien gehiengoarekin hartu beharko dira erabakiak. Hori eginez gero, galarazi egingo litzateke langile gutxi batzuen interesak (egoera onenean daudenean, patronalarekin bat datozenak) interes orokorragoen gainetik jartzea, edo irizpide etiko eta solidarioen gainetik.

Kontuan izan behar da, bestalde, Aurreikuspen Sozialeko planak ez direla berdin hedatu EAeko herrialdeetan. Bizkaian eta Araban, enpresa handietan edo sindikatuek indar handia dutenetan lortu da lan-hitzarmenetan aurreikuspen sozialeko planak sartzea. Egitura produktiboa, ordea, asko aldatu da: enpresa txikiagoak daude orain; langileek ez dute bizitza osoa ematen lantegi batean; mugikortasun handiagoa dago... Horregatik, aurreikuspen sozialak enpresa handietatik, sindikatuek indarra dutenetatik (Araba eta Bizkaiko kasua) gainerako lantegietara hedatu behar du. Alde horretatik, Gipuzkoako Geroa BGAEn adibidea erreferentziazko eredia da aurreikuspen soziala langile guztiei helarazteko. Eredugarria da Geroaren eredia, Gipuzkoako langile ia guztietara iristen delako (eta sektore guztietara), eta bere eginkizun soziala betetzen duen sistema osagarri bat garatzeko funtsezko oinarriak dituelako, hots, lan-hitzarmenak eragiten dien langile guztiei nahi-

taez aplikatu beharra eta ekarpen paritarioa egitea langileek eta enpresaburuak.

6 Hainbat hausnarketa bertako Pentsio Sistema sortzeko aukeraz

Finantziazio-iturriak bereizteak lekartzakeen aukerak

Aurreko orrialdeetan ikusi dugunez, onespén handia du finantziazio-iturriak bereizteko gomendioak (kotizaziopeko pentsioen finantziazioa eta bestelako laguntza eta transferentziak bereizteak, alegia) sektore guztietan, bai adituek bai Espainiako sindikatuek onartzen baitute proposamena. Funtsean, bereizketaren aldeko argudioek aurrekontu-teknika egokiak aipatzen dituzte arrazoitzat, baina baita kontabilitate-gardentasuna ere (aurrekontuen defizitarren zer zati esleitu behar zaion kotizaziopeko sistemari). Espainiako sindikatuen ikerketek diote Gizarte Segurantzari defizita ari zaiola transferitzen gaur egun Espainian, nahiz eta aurrekontu orokorreko atalei dagokien defizit hori. Beste txosten batzuek ere (Serrano et al., 2004) salatzen dute osasun-atalaren zati bat, adibidez, kotizazioen bidez ordaintzeko asmoa.

Iturri-bereizketaren aldeko sektoreek ez dute onartzen, bestalde, pentsio-sistema publikoak azken bermatzaileren bat izan behar lukeela iturriak bereizi eta gero. Sektore aurrerakoienak (Torres, 2004) ez datoz bat iturri-bereizketarekin, ez baitute komenigarri ikusten Sistema Fiskala eta Gizarte Segurantzako Sistema banantzea, bereizketa horrek lagundu egingo omen lukeelako banaketa publikoko sistema beste era bateko sistema bihurtzen.

Hego Euskal Herrian ez da erraza iturrien bereizketa bere horretan aztertzea, sistema fiskal propioak baititugu. Bertako Gizarte Segurantzako Sistemaren alde egiteko modu bakarra, beraz, hau da: iturri-bereizketatik harago jo beharra dagoela onartzea. Bertako Pentsio Sistema Publiko integralakoak sendotu egingo luke gure autogobernua, eta babestu egingo luke sistema etor dakizkiokeen

egoera txarretatik. Hobeto babestuta egongo lirateke euskal pentsiodunak bertako Sistema Publiko Integralean bilduko balira Kotizaziopeko Pentsioen Sistema eta Sistema Fiskala. Espainiako gobernuaren jarduera desegokiak direla medio, izan ere, zabaldu egin da aurrekontuak orekatzeko Gizarte Segurantzako kutxan 'eskua sartzeko' ohitura. Hori egin beharrean, ordea, Euskal Sektore Publikoak azken bermatzaile izan behar luke, euskal pentsiodunek pentsio duinak jaso ditzaten.

Ondo aztertu beharko litzateke egitura juridikoa Erakunde Autonomo bat (Bertako Pentsio Publiko Sistema) eratzeko, iturriak ongi bereizita betiere, baina Gobernuari Sistemari esku hartzeko aukera emanik (banku-sistemaren birmoldaketetan egiten den berme-sistemaren antzeko bat). Espainian bertan, hainbat enpresa handi (edo sektore osoak) 'berreskuratu' izan dira, kalte handiak eragingo zituzkeelako haiek egoera ekonomiko txarrean uzteak.

Proposatzen dugun Bertako Pentsio Sistemari, sektore publikoak aukera izango luke -aurrekontu orokorren bidez- kotizaziopeko pentsioen iraunkortasuna agindu eta bermatzeko. Bestalde, modu integralean antolatu behar litzateke kotizaziopeko eta kotizaziorik gabeko sistemen arteko koordinazioa. Hartara, gardentasuna ez ezik bi sistema publikoen erabateko autonomia bermatuko litzateke, baina ikuspegi orokorrago batetik begiratuta. Bi sistemek ez lukete eguneroko jardunean elkarrekin komunikazio apartekorik izango; bai, ordea, premiak hala eskatzen duenean.

Sistema Fiskala eta Gizarte Segurantzakoa bere baitara bildu behar lituzke Euskal Sistema Publikoak; Gizarte Segurantzako Sistemak, baina, publikoak behar du izan (edo soziala, sektore publikoaren babesarekin) bertakoa izango bada. Sistema pribatu bat, izan ere, edo ez da bertakoa edo ez du epe ertainera izateko bermerik. Sistema pribatua bankuen edo aseguru-konpainien esku gera liteke; eta erakunde horiek nazioarteko beste banku edo finantza-sozietate batzuen menpeko izan litezke. Horrenbestez, euskal gizar-tetik aparte eta haren kontrolatik erabat kanpo egongo litzateke Sistema. Bestalde, nekez uztar daitezke elkarrekin bi jokabide hauek: batetik, enplegu-malgutasuna, behin-behinekotasuna eta soldata baxuak sustatzea; bestetik, bertako pentsio-sistema baten alde goatea. Soldata eskasekin eta hala-moduzko kotizazioekin

gizarte erdibitua sortuko litzateke¹², finantza-fluxuak kontrolatzeko arazo larriak izango litzukeena, eta, horrexegatik, autogobernurako ahalmenik gabea.

'Elkarbizitzarako itun politikoa' txostenak dioenez (Eusko Jaurlaritzak, 2004), Bertako Gizarte Segurantzako oinarrizko sistema batek hau egiteko aukera emango luke:

- a- 'Aldagai teknikoak' deritzen horietan eragiteko aukera, baita kotizazioetan ere (91. orrialdea).
- b- Kontzertu-sistemaren bidez, estatu espainiarrarekiko elkartasun-betekizunak gauzatzeko aukera (91., 93. orr.).
- c- Gizartearen ongizatea hobetzekoa.
- d- Autonomia Estatutuaren interpretazioa oinarri harturik, bertako premia asetzeko moduko pentsio-sistema publikoa bermatzekoa, baita aurreikuspen soziala hobetzekoa ere, euskal mutualitateak sortuz (93. orr.).
- e- Bertako kutxa izatekoa, Estatuko 'Kutxa bakarra' balizko zer bat baita (ez da existitzen).
- f- Bertako babes sozialeko politikek "egungo zatiketa gainditzeko aukera..." emango omen lukete (114. orr.).

Gure ustez, onargarria da txosten horren logika, aztertzen haren garen gaiari dagokionez. Baina sektore publikoaren diseinu integral eta garaturik gabe (babes sozial publikoari eusteko bermatzailea) ez dago helburu horiek lortzerik.

Bestalde, arretaz irakurriz gero 2004ko abenduan Eusko Legebiltzarrak onartutako 'Euskadiko Autonomia Erkidegorako Estatutu Politiko proposamena' ikusten da ez dela bakarra babes sozialeko politiken interpretazioa (54. artikulua). Nolanahi dela ere, balegoke koherentzia handiagorik eskatzea aurkeztutako testuari.

Eskumen legegilea Estatuko legedia garatzearen menpe uzten du bigarren atalak. Gure iritziz, orokorregia da formula, eta konplexuegia Bertako Gizarte Segurantza Sistema eratzeko. Sistema Publikoaren 'Kudeaketa' alorra ere aipatzen du, 'Dirua biltzeko eskumena' leukakeen Aurrekontu Propio eta guzti, baina ez du

¹² Kasu horretan, bikoitza litzateke emakumeen aurkako diskriminazioa.

aipatzen pentsioen ordainketa, ezta -batez ere- nork aginduko lukeen haiek ordaintzeko¹³.

Hirugarren atalean, "Estatuko Gizarte Segurantzaren sistemaren batasun-printzipioa bermatzen" da. Nola interpretatu hori? Bada, ez dagoela Espainiako 'Kutxa bakarra' hausteko asmorik. Bat letorke asmo hori bigarren atalarekin, ez baitu esplizituki aipatzen pentsioak ordaintzeko eskumen eskusiboa izango lukeela Bertako Sistemak. Koherentziarik eza Kontzertu Ekonomikoa aipatzen duenean antzematen zaio txostenari. Izan ere, Kontzertua jartzen du txostenak Euskadi eta Espainiaren arteko harremanak arautzeko bitartekotzat Gizarte Segurantzari dagokionez¹⁴. Gure ustez, arauketa horrek eskatzen du EAEk edukitzea, xede guztietarako, sarre- eta ordainketa-aurrekontu eskusiboa; hau da, Kutxa propioa. Azken batean, hauxe nabarmendu nahi dugu: Bertako Sistemak Altxortegi autonomoa eskatzen du, dagozkion eskumen guztiekin.

Hirugarren atalean aipatzen diren ikuskaritza-neurriek, berriz, ez dute zentzu handirik Bertako Gizarte Segurantzaren Sistematik kanpo, erabat zentralizatuta baitaude gaur egun datuen kudeaketa eta informatika ere. Horregatik, Gizarte Segurantzak gaur egun darabilen hizkerarekin bat datorren lengoia behar dugu, egokiro interpretatzeko zer eskatzen duen -zehazki- estatutu horrek. Bestela, pentsa liteke moduluka egindako artikulua aurkeztu direla, alderdi politiko oso ezberdinekin negoziatu ahal izateko, egoera politikoa zein den. Batzuetan gehiago azpimarratuko litzateke Kontzertu erregimena; beste batzuetan, berriz, baliabideen jabetza Estatuak izatea, zer komeri den.

¹³ Euskal erakundeei dagokie Estatuko legeria garatzea aurreikuspen sozial eta gizarte segurantzaren alorretan, baita gizarte segurantzako sistema publikoa kudeatzea ere bere herrialdean. Aurrekontu propioa izango du sistemak, eta hor sartuko da Euskaditik jasotako kotizazio sozialak jasotzeko eskumena ere, baita bere herrialdeko ondarea (sistemari atxikia) kudeatzekoa ere (54.2. artik.).

¹⁴ Euskal erakundeek bermatu egingo dute batasun-printzipioa Estatu osoko gizarte segurantzako baliabideen jabetzari dagokionez. Horretarako, Estatutuan aurreikusitako Kontzertu Ekonomikoari atxikiko zaio bere finantza-partaidetza, eta hark arautuko ditu fluxu ekonomikoak eta ikuskaritza-mekanismoak, estatu osoko herritarrekiko elkartasun eta diskriminaziorik ezaren printzipioak bermatuko dituztenak (5.3 artik.).

Hainbat aztergai trantsiziorako: hitzarmena

Harreman berriak finkatu behar dira Hego Euskal Herriko erki-degoen eta estatu espainiarraren artean, honako faktore hauek kontuan hartuta: denbora, epeak eta trantsizioak. Badira horretarako hainbat arrazoi:

- a- Arrazoi historikoak.
- b- Betidanik burokrazia zentralisten esku egon diren kontzeptuak bertan kudeatzen ikasteko.
- c- Egoera-aniztasunagatik. Jende askok jasotzen du pentsioa Euskal Herritik kanpo, bizitza osoan hemen kotizatu arren.
- d- Elkartasun-arrazoiengatik: estatuek dituzten Gizarte Segurantzaren transferentzien antzekorik Europan ez dagoen bitartean, komenigarria litzateke estatu horietako herrialde eta erregioen arteko elkartasun-mekanismoei eustea.

Eztabaidatu, diseinatu eta sakondu beharreko mekanismo bat hitzarmen-erregimeneko harremana litzateke. Trantsizio eraginkor eta solidarioa egiteko behar diren bitartekoetako batzuk bermatuko lituzke tresna horrek.

Estatu espainiarreko zenbait sektorek 'Kutxa bakarra' hausteari dioten beldurra murriztea balegoke, baita hausturaren aurkako jarrera gotorra aldatzea ere, hitzarmen edo kontzertu fiskalaren bidetik joz gero. Beste lan batzuetan aurkeztu izan ditugu horri buruzko hainbat argudio. Honako honetan, berriz, hausnarketarako gai berri batzuk azalduko ditugu.

Ez da lan honen eginkizuna tresna tekniko legal baten zirriborroa egitea ('hitzarmena' deituko diogu tresna horri). Uste dugu, baina, horretaz ideia batzuk aurreratzea komeni dela. EAEko Gizarte Segurantzaren altxortegi-fluxuak zerga batzuk kobratuko lituzke (kotizazioak), sistema fiskal baten antzera. Diru horren eginkizun nagusia pentsioak eta hitzartutako beste transferentzia batzuk ordaintzea izango litzateke. Horrez gain, dirua jaso, administratu eta kudeatzeko behar diren administrazio eta burokrazia-baliabideak izan beharko lituzke sistemak. Baina, sistema horretan, zer eginkizun izango luke Estatuari ordaintzen zaion kupoak? Bada, hitzartutako erregimenean ageri ez diren eta Estatuak egiten dituen gastuen eta ematen dituen zerbitzuen araberakoa izango litzateke kupoak. Dagokigun kasuan, Estatuaren gastu administratibo,

burokratiko, araugile eta bestelakoez gain, funtsezkoa izango litzateke administrazio- eta antolakuntza-tresnak finkatzea, Estatuko herrialdeen arteko elkartasuna bermatzeko transferentzien kudeaketa egiteko.

Zailtasunik ere izango luke hitzarmen-sistema horrek. Gure ustez, herrialdeen arteko transferentzien zenbatekoak kalkulatzeko metodologiak aukeratzeak sortuko lituzke arazorik handienak. Lehendik ere esana dugunez, sistemaren etorkizuneko bideragarritasuna kalkulatzeko, une jakin bateko kotizazio/pentsioen zenbatekoa erlazioa erabiltzen da. Denborarena da, gure irudiko, arazo larrienetako bat. Izan ere, ezin da zentzuzkotzat jo sistemaren historia alde batera uzten duen kalkulurik. Gerta liteke, adibidez, herrialde batean kotizazio sozialak beti ibili izana pensioen gainetik, hau da, erlatiboki gehiago ordaindu du herrialde horrek beste batzuek baino. Hortaz, denboraren poderioz gauzak aldatuz gero, bidezkoa litzateke konpentsaziorik izatea. Baina zaila da kalkulua egitea, ezin baitira elkarrekin konparatu homogeenak ez diren egoerak. Errazagoa litzateke historian hurbilagokoak ditugun egoeren arabera egitea herrialdeen arteko transferentziak¹⁵. Beharbada, balegoke nolabaiteko herrialde estandar bat finkatzea estatu espainiarrean, eta estandarretik zenbat urrundu hala tratatu herrialde bakoitza.

Enpleguen egitura historikoen arabera da estatu espainiarreko autonomia-erkidegoetako batez besteko pensioen maila. EAEn, adibidez, enpresa handietako enplegu industrial finkoari esker, handiagoak dira, batez beste, pensioak. Gizarte Segurantzako erregimen berezietan, aldiz, behin-behinekotasun handiagoa egoten da enpleguan, baita lanik gabeko epe luzeak ere. Nekazaritzako enpleguak eta, maila apalagoan, autonomoen erregimenekoak kotizazio askoz txikiagoak sortzen dituzte; horregatik, pensioak ere txikiagoak dira, Galizian. adibidez, 437,88 eurokoa zen batez besteko pensioa 2002an; Extremaduran, 446,97koa; Errioxan, 502,61koa; Madrilan, 623,69koa; EAEn, 660,87 eurokoa.

¹⁵ Bi lurraldetako erregimenak ezaugarri konparagarriak izan baditu (enplegu finkoen proportzioa, lan-kolektiboak, enpresa-motak, ekonomia-mota, ekonomiaren gardentasuna...)

Esan ohi da -arrazoirik gabe esan ere, batzuetan- herrialde aberatsenek dituztela pentsio handienak, eta herrialde pobreenek txikiak. Baieztapen horrekin bat ez datozen kasuak ere badira, ordea. Errioxak, esate baterako, Espainiako errentarik handienetakoa du, baina batez besteko pentsioak txikiak dira; Asturiasek, aldiz, batez bestekotik beherako per capita errenta dauka gaur egun, baina lehenbiziko postuetan dago pentsioei dagokionez (ikus 2. koadroa). Errioxari dagokionez, nekazaritzako errentak izan dira nagusi beti; Asturiasen, berriz, meatzaritzako eta industriakoak, gaur egun krisiak jota dauden enpresa handietan sortuak.

2. koadroa. Batez besteko hileko pentsioa eta per capita BPG (indizea), prezio konstanteetan (2002)

Autonomia Erkidegoa	Hileko batez-besteko pentsioa eurotan	Batazbestekoarekiko portzentajea	Per cápita BPG
EAE	660,87	126	125,07
Asturias	632,11	121	85,71
Madril	623,69	119	133,62
Ceuta	592,18	113	81,98 ¹⁶
Nafarroa	574,26	110	129,33
Kantabria	541,67	103	95,86
Katalunia	540,88	103	118,71
Melilla	539,80	103	
Aragoi	536,32	102	108,51
BATEZBESTEKOA	524,09	100	100
Gaztela-Leoi	504,20	96	94,05
Errioxa	502,61	96	112,72
Kanariar Uharteak	494,34	94	89,24
Andaluzia	485,78	93	76,25
Valentzia	480,84	92	95,80
Gaztela-Mancha	479,89	92	82,36
Balear Uharteak	475,31	91	110,19
Murtzia	467,61	89	85,68
Extremadura	446,97	85	66,22
Galizia	437,88	84	79,85

Iturria: 2004ko aurrekontuetarako Txosten Ekonomiko Finantzarioa eta Espainiako Kontabilitate Erregionala (oinarria, 1995)

16 Ceuta eta Melillari dagokien datua.

Autonomia-erkidego batzuen eta besten pentsioak konparatuz gero, hau nabarmentzen da: pentsio-erregimen bakoitzak daukan garrantziak edo pisuak bereizten ditu erkidego batzuek besteetatik. Batez beste, GSko erregimen orokorreko kotizaziopeko pentsioen gastua guztizkoaren %68,75 zen 2002an; nekazaritzako erregimenekoa, %14koa; autonomoen erregimeneko pentsioen gastua, azkenik, %8,6koa. Hiru erregimen horien arteko desberdintasunetan nabaritzen dira, hain justu, estatu espainiarreko autonomia-erkidegoen arteko diferentzia handiak. Estatuan, %20 bat dira, batez beste, nekazaritza-erregimeneko pentsioak; Extremaduran, ordea, %62; Andaluzian, %36,48; Nafarroan, %17,2; Katalunian, aldiz, %6,9; EAEn, %3,7, eta Madrilan, %2,15 (ikus 3, koadroa).

3. koadroa. Kotizaziopeko pentsioen gastua erregimen eta autonomia-erkidego bakoitzeko (2002) (milioi euro)

Autonomia erkidegoa	Orokorra	Auton.	Nekazariak	Itsas langileak	Ikatz-meatzariak	Etxeko lanak	LI eta LGak	Guztira
Andaluzia	5097,85	647,41	1860,19	175,43	30,15	215,42	326,63	8353,08
Aragoi	1340,37	194,33	291,80	0,00	60,30	23,88	52,80	1963,49
Asturias	1237,30	159,01	261,30	42,85	539,97	29,74	234,45	2504,62
Balear Uharteak	681,27	115,56	120,29	26,61	4,00	26,53	23,01	997,27
Kanariar Uharteak	969,34	115,35	198,23	106,97	0,45	21,12	40,54	1452,00
Kantabria	650,19	73,77	119,43	31,82	1,70	10,87	29,72	917,41
Gaztela-Mantxa	1185,40	222,62	595,73	0,00	20,42	33,42	67,51	2125,11
Gaztela-Leon	2221,86	399,41	910,83	0,00	223,94	50,57	182,45	3989,07
Katalunia	8246,43	968,65	565,10	79,15	43,63	170,91	242,86	10316,75
Extremadura	642,45	119,87	398,35	0,00	3,03	24,58	33,23	1221,52
Galizia	2035,27	330,06	1221,07	360,83	17,58	77,06	122,62	4164,49
Errioxa	276,49	45,72	62,68	0,00	0,91	4,75	12,35	402,90
Madril	6179,04	477,53	113,20	24,95	10,30	134,50	166,68	7106,18
Murtzia	765,33	134,10	293,60	17,64	0,88	43,14	47,18	1301,87
Nafarroa	604,79	78,19	104,22	0,00	0,26	8,90	27,38	823,72
Valentzia	3620,39	464,76	709,42	73,56	11,00	100,90	120,48	5100,52
EAE	3253,33	322,74	122,19	137,23	3,40	30,33	132,33	4001,55
Ceuta	45,59	5,87	0,23	4,03	0,01	0,99	2,58	59,31
Melilla	36,09	8,87	0,27	2,83	0,02	1,09	2,48	51,65

Iturria: 2004ko aurrekontuetarako Txosten Ekonomiko Finantzarioa eta Espainiako Kontabilitate Erregionala (oinarria, 1995)

Garrantzi handikoak dira autonomia-erkidegoen arteko aldeak elkartasun-transferentziak finkatzeko. Kontuan izan nekazaritza-erregimeneko batez besteko pentsio-gastuak %10,12 diren arren, kotizazio bidezko batez besteko sarrerak %1,79 besterik ez direla (2004). Beste era batera esanda, erregimen horretako gastuak sarre-
rak baino ia sei aldiz handiagoak dira; erregimen orokorrean, aldiz, diru-sarreraren portzentajea handiagoa da gastuena baino (ikus 4, koadroa).

4, koadroa. Gizarte Segurantzako sarrera- eta gastu- aurrekontuaren banaketa erregimenka (portzentajea)

	Gastu-portzentajea	Sarrera-portzentajea
Erregimen orokorra	60,24	71,50
Autonomoen erregimena	7,62	9,44
Nekazaritzako erregimena	10,12	1,79
Itsas langileen erregimena	1,53	0,36
Ikatz-meatzaritzako erreg.	1,29	0,26
Etxeko langileen erreg.	1,31	0,34
Laneko istripuak	9,89	10,50
Beste batzuk	3,62	0,40
Kotizazio gabekoak	4,38	5,42
Guztira	100	100

Iturria: 2004ko GSren aurrekontuetarako Txosten Ekonomiko Finantzarioa

Pentsio minimoen 'gutxieneko osagarriak' eta maximoen 'sabaiak' deritzen mekanismoen bidez arautzen da erregimenen arteko birbanaketa- eta elkartasun-lana. Partziala edo erlatiboa da Gizarte Segurantzaren aseguru- edo kotizazio-izaera; horregatik, kotizazio-historia desberdinak dituzten autonomia-erkidegoen arteko elkartasuna finkatzea badago. Dena den, gero eta gutxiago ari dira aplikatzen gutxieneko osagarriak, pentsio guztiak begiratzuz gero. Jakina, batez besteko pentsio handiagoak dituzten autonomia-erkidego edo erregioek gutxieneko osagarriko pentsio-portzentaje txikiagoa dute.

Pentsioei gehieneko mugak ('sabaiak') jartzea, berriz, zeharkako elkartasun-ekarpena da. Normalean, sektore politiko aurrerakoienek bultzatzen dute gehieneko mugak jartzea. Elkartasun-transferentziak ez dira finkatu behar soilik kotizazio eta gastuen arteko ratioen arabera, ex post; kontuan hartu behar dira ex ante arrazoiak edo jardunbideak ere. Adibide bat: EAEn gehieneko mugak jarriko

balitzaizkie pentsio-gastuei, edo kotizazio-tasak igoko balira, de facto sortuko litzatekeen elkartasuna ex post finkatuko litzatekeena bezain nabarmena litzateke. Bigarren kasu horretan, 'elkartasuna prozeduran' deituko genuke, ez baita bakarrik emaitzen arabera. Horrez gain, zuzentze-irizpideren bat ere ezarri lekieke era guztietako pentsioei, publiko nahiz pribatuei, baina gutxieneko kopuru batzuk bermatuz eta kotizazio-izaerari eutsiz, partzialki bederen. Alderdi horrek pentsio publikoak sustatuko lituzke, baina beste era bateko pentsioei pizgarriak kendu gabe.

Orrialde hauetan proposatu dugun hitzarmen-sistemak -estatu espainiarreko autonomia-erkidegoen artekoak- pentsio/kotizazio ratio txikieneko lekuetatik ratio handiagokoetara bideratuko lituzke transferentzia positiboen fluxuak. Pentsio publikoen estaldurarik ez duten sektoreek estaldura pribatuak dituztela hipotesizat onartzen badugu (hots, diru-sarrera handiagoak dituztela eta, ondorioz, bere premiak hobeto aseak), gure proposamena da autonomia-erkidegoek eskubidea izatea elkartasun-transferentziak jasotzeko, dagokien lurraldean pentsio publiko eta pribatuen arteko proportzioan halako atalase bat lortzen dutenean¹⁷. Hartara, pentsio publikoen halako maila jakin batera iristen ez diren erkidegoek ez lukete 'elkartasun-transferentziarik' jasoko. Aldiz, autonomia-erkidego guztiek egin behar lituzkete ekarpenak elkartasun-transferentzietara, gastuen eta kotizazioen arteko ratioek hala agintzen dutenean, baina bakoitzak daukan pentsio publikoen portzentajearen arabera. Ondoren, zuzentze-indize bat erabiliko litzateke, pentsio publikoen estaldura duten biztanle guztiei dagokiena.

Pentsio-gastuak sarrerak baino gehiago hazten badira, ordea, 'sistemaren ezegonkortasunera' joko genukeela esango du bakarren batek. Indar aurrerakoiak badira, ordea, gastuen hazkundera bultzatzen dutenak, presio fiskalaren hazkundera ere bultza dezakete. Babes publikoko sistemaren bermatzaile sektore publikoak izan

17 Autonomia-erkidegoen artean transferentzia-fluxua sortzeko, nolabaiteko antzekotasuna behar luke egon pentsio-sistemen artean pribatua/publikoa proportziari dagokionez. Bestela, oso zaila litzateke transferentzia-irizpideak finkatzea.

behar duela aldarrikatzen badugu, bada, orduan, bermatuta legoke sistemaren iraunkortasuna.

Espainiako autonomia-erkidegoen arteko elkartasunari ere eragiten dio pentsioen 'maximo eta minimoen' arteko joko horrek. Pentsio minimoak Galizian edo Extremaduran -adibidez- igoko balira, onuradun suertatuko lirateke erkidego horiek, betiere maximoek bere horretan segitzen badute, edo jaisten badira. Kotizazio- edo aseguru-izaera areagotzen bada (Toledoko Itunean hala eskatzen dute sindikatu batzuek), zailagoa da maximoen eta minimoen arteko jokoa, eta babes txikiena duten taldeak edo herrialdeak gertatuko dira kalteturik.

Elkartasun-transferentziak defizita edo superabita izatearen arabera bakarrik emango balira (kotizazio/pentsio ratioen arabera), minimo-maximoen jokoa aintzat ez litzateke hartuko. Joko horren emaitza, berriz, honen esku dago: estatu espainiarreko Gizarte Segurantzako araudiaz erabakitzen edo horretan eragina duten talde politiko eta sozialen izaera aurrerakoi edo kontserbadorean.

Toledoko Itunaren eta azkenaldi honetako gobernu neoliberalen jokabidea ikusirik, ez dirudi pentsio maximoen eta minimoen arteko tartea murrizteko asmorik izango litzatekeenik. Pentsio publikoen euskal sistemaren kudeaketa indar aurrerakoien esku balego, seguruenik onuradun suertatuko litzateke Euskadi ingurune neoliberal eta kontserbadore horretan. Espainiako erkidego behartsuenei dagokienez, berriz, erakunde aurrerakoi eta ez-liberalak lirateke bermea onuradun suertatzeko, pentsio-sistema publiko orokorrari utsita betiere.

Lurraldeen arteko elkartasun ahalik eta handiena aplikatzeko irizpideei dagokienez, azkenik, uste dugu ez direla inondik ere nahikoak edonolako errenta-transferentziak. Horixe bera gertatzen da alor fiskalean ere. Hainbat faktoreren esku daude lurraldeen arteko orekak; horregatik, inongo konponbide ez da aski izango. Beraz, kontua litzateke hainbat hitzarmen adostea, erabaki demokratikoen bidez, eta lurralde bakoitzari uztea egoera bakoitzean

hobekien datozkion harremanak finkatzen, baldintza bakar batekin: aintzat hartzea herrien eskubideak eta giza eskubide guztiak, zentzurik zabalenean.

7. Bibliografia

- Atkinson, A. B. (1999) *The economic consequences of rolling back the welfare state*. The MIT Press. Londres.
- Baldwin, P. (1992) *La política de solidaridad social. Bases sociales del Estado de Bienestar europeo 1875-1975*. Lan eta G.S. Ministerioa. Madril.
- Europako Batzordea (2003) *Batzordearen eta Kontseiluaren txosten bateratua pentsioen egokitzeaz*. Brusela.
- Ecofin. EBko Politika Ekonomikoko Batzordea (2001) *Budgetary challenges posed by ageing populations: the impact on public spending on pensions, health and long term care for the elderly and possible indicators of the long-term sustainability of public finances*. Brusela.
- Esteve, F. eta Muñoz de Bustillo, R. (2004) *"Mitos y falacias populares en el debate acerca de los sistemas de pensiones"*. Estudios de Economía Aplicada, 22 - 2. liburukia. Abuztua.
- Eusko Jaurlaritz (2003) *Plan de previsión social complementaria en Euskadi (zirriborroa)*. Justizia eta GS Saila. Gasteiz.
- Eusko Jaurlaritz (2004) *Propuesta de Estatuto Político para la Comunidad de Euskadi*. Gasteiz.
- Gómez Uranga, M. (1998) *"Algunas reflexiones sobre la soberanía económica desde las perspectivas de las competencias y de la cultura"*. Arizkun, A., Galarza, E. eta Gómez Uranga, M.ren (koordinatzaileak) Soberanía económica y globalización en Euskal Herria-n. Manu Robles-Arangiz Fundazioa. Bilbo.
- Gómez Uranga, M. (zuzendaria), Martínez, M.J., De la Cal, M.L. eta Olea, J. (1995) *La protección social en Euskal Herria*. Manu Robles-Arangiz Fundazioa. Bilbo.
- Gómez Uranga, M., De la Cal, M.L., De la Fuente, M. eta Otazua, G. (1999) *"Un nuevo discurso económico para la soberanía"* Gómez Uranga, M., et al.en (koord.) Propuestas para un nuevo escenario: democracia, cultura y cohesión social en Euskal Herria-n. Manu Robles-Arangiz Fundazioa. Bilbo.

-
- Herce, J.A. eta Alonso, J. (2000) *"La reforma de las pensiones ante la revisión del Pacto de Toledo"*. La Caixaren Ikerketa Zerbitzua.
- Husson, M. (2003) *"¿Cómo pagar las jubilaciones?"*. Le Monde Diplomatique. Gaztelaniazko edizioa. Maiatza.
- Husson, M. (2003) *"Le debat sur le financement"*. A l'encontre. 134. zenbakia
- Jimeno, J.F. (2000) *"El sistema de pensiones contributivas en España. Cuestiones básicas y perspectivas en el medio plazo"*. 2000-15 lan-txostena. Fedea.
- López, M.T., Utrilla, A. eta Angoitia, M. (2004) *"Estimación de las implicaciones sobre la Seguridad Social de una alternativa secesionista en el País Vasco"* Buesa, M.ren (zuzendaria) Economía de la secesión. El proyecto nacionalista y el País Vascon. Ikerketa Fiskalen Institutua. Ogasun Ministerioa. Madril.
- Martínez, M.J. eta De la Cal, M.L. (1998) *"La protección social y el empleo en un entorno de globalización económica: situación y perspectivas"* Arizkun, A., Galarza, E. eta Gómez Uranga, M.ren (koord.) Soberanía económica y globalización en Euskal Herrian. Manu Robles-Arangiz Fundazioa. Bilbo.
- Lan eta Gai Sozialetarako Ministerioa (2002) *Informe de estrategia nacional de España en relación con el futuro del sistema de pensiones*. GSren Estatu Idazkaritza. Madril.
- Moreno, L. (2002) *"Estados de Bienestar y mallas de seguridad"*. Moreno, L.ren (argitaratzailea) Pobreza y exclusión: la "malla de la seguridad" en España, Ikerketa Zientifikoetarako Kontseilu Nagusia (CSIC), Madril.
- Moreno, L. (2003) *"Ciudadanía, desigualdad social y Estado del Bienestar"*. 03-08 Lan-txostena. Politika Konparatuen Unitatea. CSIC. Madril.
- Rodríguez Cabrero, G. (2004) *El Estado del Bienestar en España: debates, desarrollo y retos*. Fundamentos. Madril.
- Gizarte Segurantzako Estatu Idazkaritza (2004) *Informe Económico Financiero a los presupuestos de la Seguridad Social para 2004*. Madril.
- Segalés, J. (1999) *"La previsión social en el País Vasco: las entidades de previsión social voluntaria"* Goñi, J.L. eta Landa, J.P.ren (zuzend.) Derecho social vasco-n. HAEE. Eusko Jaurlaritza.
-

-
- Serrano, F., García, M.A. eta Bravo, C. (2004) *El sistema español de pensiones. Un proyecto viable desde un enfoque económico*. Ariel. Bartzelona.
- Torres, J. (2004) "El Pacto de Toledo: ¿refuerzo del sistema público o vía abierta para su privatización". *Ekonomia Kritikoari buruzko IX. Jardunaldiak*. Madril, martxo.
- Zubiri, I. (2003) *El futuro del sistema de pensiones en España*. Ikerketa Fiskalen Institutua. Ogasun Ministerioa. Madril.

